

AB

31216

Libet rarissimus

00

Je

00 Ma.

M. f. 70.

C. F. Dingelstedt.
1739.

M

IM

PETRI POMPONATII
MANTVANI
TRACTATVS
DE
IMMORTALITATE
ANIMÆ.

M. D. XXXIV.

STANONOTIAT
MAVTIAMI
TRACTATVS

M. D. XXXV

2401

P. POMPONATII
MANTVANI
 TRACTATUS
 DE
IMMORTALITATE
 ANIMÆ.

PROOEMIUM

*Continens intentionem, seu libri
 materiam & causam intentionis.*

HATER Hieronymus
 Natalis, Ragusæus, or-
 dinis Prædicatorum,
 cum aduersa labora-
 rem valetudine, sicuti
 est vir humanissimus
 nostrique amantissi-
 mus, ad nos se frequentius recipiebat, cum-
 que, quodam die, minus me vexari a mor-
 bo, conspiceret, vultu adeo demisso sic
 orsus est.

Charissime Præceptor, superioribus
 A 3 die,

diebus cum primum de cœlo nobis exponeres, pervenissesque ad locum illum, in quo Aristoteles, ingenitum & incorruptibile conuerti, pluribus argumentationibus, contendit, ostendere, dixisti, Diui Thomæ Aquinatis positionem, de animorum immortalitate, quanquam, veram & in se firmissimam, nullo pacto ambigeres, Aristotelis tamen dictis minimè consonare, censebas. Ea propter nisi tibi molestum esset, a te duo intelligere maxime desiderarem. Primum scilicet, quid, reuelationibus & miraculis sermōtis, persistendoque pure infra limites naturales, hac in re sentis, alterum vero quamnam sententiam Aristotelis in eadem materia fuisse, censes?

At ego, cum omnium ibi astantium idem maximum desiderium conspicerem (etenim multi aderant) sic tunc ipse respondi, Dilectissime Fili, vosque ceteri, etsi non parum petis, (altissimum enim huius negotium est, cum omnes fere illustres Philosophi in hoc laborarint) quoniam tamen nonnisi rem, quam possum, quid scilicet existimem, postules, facile etenim est hoc tibi aperire, immo, libenti animo tibi morem geram, cæterum vero, an ita se habeat res, vt existimo, peritiores consules. Rem igitur, Deo duce, aggrediar.

In quo ostenditur hominem esse ancipitis naturæ, mediumque inter mortalia & immortalia.

CAPVT I.

INitium autem considerationis nostræ hincsumendum, duxi, hominem scilicet non simplicis, sed multiplicis, non certæ, sed ancipitis, naturæ esse, mediumque inter mortalia & immortalia collocari. hoc autem videre apertum est, si eius essentialia operationes, ex quibus essentialia notificantur, inspexerimus. Eo etenim, quod vegetatiuæ & sensitiuæ opera exercet, quæ, vt 2 de anima, 2 de gener. anim. cap. 3, traditur, sine instrumento corporali caducoque exerceri non possunt, mortalitatem induit, eo autem, quod intelligit & vult, quæ operationes, vt per totum librum de anima, & 1 de part. anim. cap. 1 & 2, gener. anim. cap. 3, habetur, sine instrumento corporali exercentur, & separabilitatem, immaterialitatem & immortalitatem, arguunt, inter immortalia connumerandus est, ex quibus tota colligi potest conclusio, non simplicis scilicet naturæ esse, cum tres

animas, vt fere ita dixerim, includat, vegetatiuam videlicet, fenfitiuam, & intellectiuam, ancipitemque naturam sibi vendicare, cum neque simpliciter mortalis, neque simpliciter immortalis, existat, verum utrumque naturam amplectatur. Quapropter bene enunciauerunt antiqui, cum ipsum inter æterna & temporalia statuerunt, ob eam causam, quod neque pure æternus, neque pure temporalis, sit, cum de vtraque natura participet, ipsique, in medio existenti, data est potestas, vtram velit, naturam induat. Quo factum est, vt tres modi hominum inueniantur. Quidam namque inter Deos connumerati sunt, licet perpauci, & hi sunt, qui, subiugatis vegetatiua & fenfitiua, quasi toti rationales effecti sunt, quidam vero, ex toto neglecto intellectu, solisque vegetatiuæ & fenfitiuæ incumbentes, quasi in bestias transmigrauerunt: & hoc fortassis voluit Apologus Pythagoreus, cum dixit, animas humanas in diuersas bestias transire, quidam vero puri homines nuncupati sunt, & hi sunt, qui mediocriter secundum virtutes morales vixerunt, non tamen ex toto intellectui incubuere, neque prorsus virtutibus corporeis vacuere. Horum tamen modorum vnusquisque magnam habet latitudinem, sicuti videre apertum est, huic etiam consonat, quod in psalmo dicitur, *minuisti eum paulo minus ab Angelis.* In

*In quo ponuntur modi, quibus dicta
multiplicitas humana natura
intelligi potest.*

CAPVT II.

VIta itaque multiplici ancipitique
hominis natura, non ea quidem, quæ
ex compositione materiæ & formæ re-
sultat, sed ea, quæ ex parte ipsius formæ,
seu animæ, videndum restat, cum immor-
tale & mortale opposita sint, quæ de eo-
dem affirmari nequeunt, merito quis am-
biget, quomodo fieri possit, vt hæc simul
de anima humana dicantur. Etenim hoc
videtur non leue. Quare vel vna & ea-
dem natura statuetur, quæ simul morta-
lis & immortalis sit, aut altera & altera.
Quod si secundum detur, hoc tribus mo-
dis intelligi poterit. Aut igitur secundum
numerum hominum erit numerus mor-
taliū & immortalium, vtpote in Socra-
te erit vna immortalis, & vna, aut duæ,
mortales, & sic de cæteris, sic, quod vnus-
quisque propriam mortalem & immor-
talem habeat, aut potius in omnibus ho-
minibus vna tantum statuetur immorta-
lis, secundum vnumquemque autem ho-
mi-

minem mortales sunt distributæ & multiplicatæ, an magis, e converso, immortalẽ multiplicatam, mortalem vero omnibus communem, ponemus. Si vero altera pars magis eligatur, videlicet, quod per vnã & eandem homo sit mortalis & immortalis, cum fieri non posse videatur, quod opposita de eodem dicantur, simpliciter fieri nequit, vt eadem sit mortalis & immortalis, verum vel simpliciter erit immortalis & secundum quid mortalis, aut potius, vice versa, simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis, an magis vtrumque secundum quid amplexa est, scilicet secundum quid mortalis, & secundum quid immortalis. His etenim tribus modis satis contradictio euitari poterit. Colligenti ergo sex modis istud imaginari poterit, veluti discurgenti & colligenti apparet.

In quo ponitur modus affirmans, animum immortalem esse vnum numero, mortalem vero esse multiplicatum, quem modum Themistius & Auerroes insecuti sunt.

CAPVT III.

EX istis igitur sex modis enumeratis quatuor acceperunt iudices, duo vero euauerunt. Nullus enim posuit, immateri-

teriale[m] multiplicari, materiale[m] vero esse vnum numero, & hoc rationabiliter, quoniam inimaginabile est, vnam rem corpoream esse in tot distinctis loco & subiecto, & maxime, si est corruptibilis. Similiter nullus posuit, eandem rem æqualiter esse mortalem & immortalem, sicut nihil æqualiter potest constitui ex duobus contrariis, sed semper oportet vnum alteri prædominari, vt ostenditur 1 de cælo, tex. comm. 7 & 2 de generat. 47 & 10, metaph. 23. Sigillatim gitor de illis quatuor residuis.

Auerroes itaque, & vt existimo, antea Themistius, concordēs posuere, animam intellectiuam realiter distingui ab anima corruptibili, verum ipsam esse vnam numero in omnibus hominibus, mortalem verò multiplicatam.

Primi autem dicti ratio est, quoniam, cum viderunt, Aristotelem simpliciter probare, intellectum possibile[m] esse immixtum & immaterialem, & per consequens æternum, omniaque eius verba ad hoc tendere, vt inspicienti, libros de anima liquet, credideruntque, rationem Aristotelis in se veram esse, affirmauerunt simpliciter, intellectum esse immortalem. Cum autem vterius viderunt, animam sensitiuam & vegetatiuam de necessitate in suis officiis organo corporeo indigere, vt ex locis superius citatis apparet,

rale autem de necessitate corporeum & caducum est, concluderunt, talem animam simpliciter esse mortalem. Verum, cum fieri nequeat, ut eadem res simpliciter & absolute mortalis & immortalis sit, coacti sunt ponere, immortalem a mortali realiter distingui. Themistius quoque in hanc sententiam trahere conatur Platonem, inducitque verba Platonis, in Timæo, quæ manifeste videntur hoc prætere. Quod vero unicus sit intellectus in omnibus hominibus, siue possibilis ponatur, patere potest ex eo, quoniam apud Peripateticos est celebrata propositio, multiplicationem individuorum in eadem specie non posse esse, nisi per materiam quantam, ut dicitur 7 & 12 metaph. & 2 de anima. Quo autem modo solvantur dubitationes contra hunc modum, apparet, eorum libros & suorum sectatorum intuendo. Hic enim intendimus abbreviare, solumque referre, quæ necessaria sunt.

In quo dicta opinio Averrois impugnatur.

CAPVT IV.

QVAMVIS hæc opinio tempestate nostra fit multum celebrata, & fere ab omnibus pro constanti habeatur, eam esse
Ari-

Aristotelis, mihi tamen videtur, quod nedum in se sit falsissima, verum inintelligibilis, & monstrosa, & ab Aristotele prorsus aliena, immo, existimo, quod tanta fatuitas nunquam fuerit nedum credita, verum excogitata. Et primo quidem de eius falsitate nihil noui intendo adducere, sed tantum lectorem remittere ad ea, quæ Latinorum decus, Diuus Thomas Aquinas, & in libro proprio contra unitatem intellectus, & in 1 parte summæ, & l. 2 contra Gentiles, & in quæstionibus disputatis de anima, & in multis aliis locis, scribit. Etenim tam luculenter, tam subtiliter, aduersus hanc opinionem inuehitur, vt, sententia mea, nihil intactum, nullamque responsionem, quam quis pro Auerroe adducere potest, impugnatam relinquat. Totum enim impugnat, dissipat, & annihilat, nullumque Auerroistis refugium relictum est, nisi conuicia & maledicta in Diuinum & Sanctissimum virum, sed, quoad secundum, hæc pauca, quæ mihi plenam fidem faciunt, adducere, statui, videlicet, hoc alienum esse ab Aristotele, verum hoc esse figmentum, & monstrum, ab Auerroe confictum.

Primo, quoniam talis anima intellectiua, vel habet aliquam operationem, omnino independentem a corpore, tanquam a subiecto & obiecto, vel nullam. secundum dici non potest, cum sibi repugnet

pugnet & rationi, sibi quidem, quoniam, omm. 12 lib. 1 de anima, in fine, hæc dicit, & non intendit per hoc, id quod apparet ex hoc sermone superficie tenus, scilicet, quod intelligere non sit, nisi cum imaginatione. Tunc enim intellectus materialis erit generabilis & corruptibilis, sicut intelligit Alexander. Ex quibus liquet, quod intellectus, secundum Averroem, habet aliquam operationem, omnino independentem a corpore. Ratione etiam illud firmatur, quoniam intellectus non est forma constituta in esse per subiectum, ergo non dependens a subiecto in esse, ergo neque in operari, cum operatio sequatur esse. Verum, quod hoc Aristoteli non consonet, eiusque sententiæ contrarietur, satis patet, cum Aristoteles, in fine citati textus 12 lib. 1 de anima, dicat, intelligere, aut esse phantasia, aut non esse sine phantasia, & quamvis ibi conditionaliter loquatur, tamen, 3 de anima, tex. 39, clarissime dicit, quod non est intelligere absque phantasmate, quod ex experimento comprobatur. Nullo igitur modo intellectus humanus, secundum Aristotelem, habet operationem, prorsus a corpore independentem, quod est oppositum concessi.

Ad hoc non video aliam responsionem, nisi, quod argumentum ostendit de intelligere humano, & quatenus per eum in
tel.

tellectum homo dicitur intelligens. Sic enim verificatur, quod semper indiget phantasmate. In intellectu enim nouo, & ante adeptionem, illud manifestum est, in intellectu vero æterna, siue in ipsa adeptione, illud etiam veritatem tenet, cum secundum ipsum intellectus possibilis disponatur ad susceptionem intellectus agentis, tanquam formæ per habitus speculatiuos, qui dependent in conseruari a virtute sensitiva, ut ipse dicit, 3 de anima, comm. 39. verum, si secundum se sumatur intellectus, nequaquam a phantasmate dependet.

Quamuis autem istud satis ingeniose dicatur, nihil tamen videtur proficere, quoniam, secundum communem definitionem animæ, anima est actus corporis physici organici, &c. Ergo anima intellectiua est actus corporis physici organici. Cum itaque secundum esse intellectus sit actus corporis physici organici, ergo & in omni suo opere dependebit ab organo, aut tanquam subiecto, aut tanquam obiecto. Nunquam ergo totaliter absoluetur ab organo.

Hinc forte dicitur, quod ita est de anima, sicut & de cæteris intelligentiis. Etenim Commentator ipse, comm. 19 lib. 3 de anima, ponit, ipsam esse vltimam intelligentiarum. Cætera autem intelligentiæ dupliciter considerari possunt,

vno modo in se, & non, vt actuant corpus
 cœleste, & sic non sunt animæ, habentque
 operationes nullo modo a corpore de-
 pendentibus, sicut intelligere & desiderare,
 alio autem modo considerari possunt, vt
 actuant corpora cœlestia, & sic conuenit
 eis, esse animas, imo, & data definitio de
 anima eis conuenit. Sic enim sunt actus
 corporis physici organici, licet satis
 æquiuoce illa definitio dicatur, vt ipse-
 met Commentator dicit, comm. 5 lib. 3
 de anima. Sunt enim corpora cœlestia
 animalia, vt 8 de Physico auditu, 2 de
 cœlo, & 12 metaph., ponit Aristoteles, li-
 cet satis æquiuoce, sicut & ipse com-
 mentator dicit, libro, de substantia or-
 bis. Quare & anima intellectiua duobus
 etiam modis considerari poterit. Vno
 enim modo, vt est infima intelligentia-
 rum, & non in ordine ad suam sphæram,
 scilicet hominem, & sic nullo modo de-
 pendentia corpore, neque in esse, neque in
 operari, quare neque vt sic est actus cor-
 poris physici organici. Alio autem modo
 considerari potest in ordine ad suam
 sphæram, & sic est actus corporis physici
 organici, quare non absoluitur a corpore
 vt sic, neque in esse, neque in operari.
 Quapropter, vt est forma hominis, sem-
 per indiget phantasmate in operari, sed
 non simpliciter, vt supra, & secundum
 istum modum solui potest vltata dubi-

ratio, scilicet, quomodo de anima intellectiua considerat naturalis, cum tamen, 1 de part. cap. 1, dicat, non spectare ad naturalem de intellectiua, cum sit mouens, non mota, &, reliqua, quæ ibi dicuntur, solvitur, inquam, quoniam, quæ anima est, naturalis est, immo, secundum hanc considerationem considerantur intelligentiæ a naturali, qua vero anima humana est intellectus, metaphysici negotii est, sicut & ceteri intellectus superiores.

Sed reuera hæc responsio multipliciter videtur deficere, in primis quidem, quoniam si idem iudicium esset de anima humana, quod & de cæteris intelligentiis, quando, 2 metaph., Aristoteles tractationem facit de intelligentiis, & de humana anima pertractare debuisset, quod tamen minime fecit. Præterea, si idem est iudicium de humano intellectu, quod & de intelligentiis, cur igitur Aristoteles, 2 phys. tex. 26, ponit terminum considerationis naturalis animam humanam, quoniam, si intelligat Aristoteles, quantum ad quia est, falsum est. Etenim, quia est Dei & intelligentiarum naturalis, demonstrat, & per ipsum Commentatorem, lib. 1 de anima, comm. 2 & 12, metaph. comm. 36. Diuinus hæc accipit a naturali, si vero loquatur, quantum ad quid est, satis patet, secundum responsionem

nem datam, non pertinere ad naturalem, cum, vt sic, sit movens, non motum, immo, vt dicit responsio, hoc voluit Aristoteles, 1 de part. cap. citato. Amplius ridiculum videtur, dicere, animam intellectiuam, quæ est una potentia, numero duos habere modos intelligendi, scilicet, & dependentem, & independentem a corpore. Sic enim duo esse videtur habere. Et enim intelligentia, etsi sit intellectus, & anima, & in suo intelligere non indiget corpore, in movendo autem indiget corpore, verum, localiter movere & intelligere, sunt operationes valde diuersæ, in anima autem ponuntur intellectiones, quarum vna dependet a corpore, altera vero est simpliciter absoluta, quod non videtur consonum rationi, cum, vnus operationis respectu, vnus & eiusdem non videatur esse, nisi vnus, modus operandi. Præterea superfluum videtur & incredibile, quod vnum numero habeas infinitas fere operationes respectu eiusdem obiecti simul, hoc autem sequitur secundum opinionem, quia ille intellectus intellectuone æterna intelligit Deum, & intellectuone noua tot habet intellectuones respectu Dei, quot homines Deum intelligunt. Hoc autem videtur esse purum figmentum, vt ex multis apparere potest, verum, si intelligentia intelligat sine corpore, non moueat autem

tem localiter sine corpore, nullum sequitur, cum, intelligere & localiter mouere sint operationes valde diuersorum generum, vnaque sit immanens, & altera transiens, cum totum oppositum contingat de anima intellectiva. Etenim ambæ & sunt intellectiones, & ambæ operationes immanentes.

Secundo ad principale, quia, si, secundum Aristotelem, anima intellectiva & vere immaterialis, vt fingit dictus Commentator, cum istud non sit per se notum, immo, maxime dubium, oportet, per aliquam euidenciam manifestari, modo ad inseparabilitatem concludendam sufficit, secundum Aristotelem, quod sit vel virtus organica, vel, si non, organica saltem, quod sine obiecto corporali non possit exire in opus. Dicit enim, *tex. 12, lib. 1, de anima*, quod, siue intellectus sit phantasia, siue non sit, sine phantasia non contingit, ipsum separari, cum autem separabilitas inseparabilitati opponatur, disiunctiuæ affirmatiuæ contradicat copulatiuæ affirmatiuæ, factæ de partibus oppositis, si igitur ad inseparabilitatem sufficit alternatiuæ, vel esse in organo, tanquam in subiecto, vel ab ipso dependere, tanquam ab obiecto, igitur ad separabilitatem coniunctim requiritur, neque dependere ab organo, tanquam a subiecto, neque tanquam ab obiecto, saltem in aliqua

aliqua sui operatione, cum autem istud fit, de quo est quaestio, quomodo certificabit Auerroes, animam esse immortalem, praecipue, cum dicat Aristoteles, quod necesse est, intelligentem phantasmata speculari, & quilibet homo hoc experitur in seipso.

Hinc fortassis dicitur, quod illa ratio, 3 de anima, simpliciter probat, animam esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, ex quo postea evidenter concluditur, quod habet operationem omnino independentem, cum operatio sequatur esse.

Sed hoc non videtur valere, quia illa ratio Aristotelis supponit, quod intellectus moueatur a corpore, cum dicat, intelligere esse, sicut sentire, & intellectum possibilem esse virtutem passiuam, infertiusque declarat, quod suum motiuum est phantasma, sed, quod indiget phantasmate, est inseparabile a materia per dicta. igitur illa ratio magis probat, ipsum esse materialem, quam immaterialem.

Sed adhuc forte dicitur, quod ex eo, quod intellectus non indiget organo, tanquam subiecto, ideo est simpliciter immaterialis, quam rationem facit immediate Aristoteles post dictam. Verum istud non videtur proficere, quia vel sola illa conditio sufficit, vel requiritur alia, scilicet, quod non moueatur a corporeo.

fi

si amba, fiat argumentum prius, si illa sola, destruitur iudicium Aristotelis, cum ponat, ambas esse requisitas.

Sed fortassis adhuc dicitur, quod reuera vna sola requisita est. Non indigere enim corpore tanquam subiecto, absolute infert, esse potentiam immaterialem, & e conuerso, quia tamen cum hoc, quod immaterialis est, & habeat aliquam operationem omnino independentem. Etenim, si immaterialis est, aliquam habet independentem & e contra, quoniam tamen, quod, ultra independentem ab obiecto, habeat & dependentem, ne fortasse aliquis existimaret, ex eo, quod habet aliquam dependentem, omnem habeat dependentem, ideo illud apposuit Aristoteles, scilicet, quod si intelligere non esset sine phantasia, sic, quod in omni operatione phantasia indigeret, indubitanter intellectus esset inseparabilis.

Sed istud non videtur posse stare. Primo, quoniam Aristoteles superflue apposuisset illam conditionem, cum altera sit sufficiens ad inferendam conclusionem, quod, nefas est, tanto ascribere Philosopho. Secundo, quia ex eo, quod intellectus in omni suo opere indiget phantasmate, infertur, quod ipse sit inseparabilis, hoc non potest esse, nisi, quia est organicus secundum positionem, dico autem organicus subiectiue. Secundum enim data
con-

conuertuntur organicum subiectiue, & virtus materialis cognoscitiua, quare & non organicum subiectiue & immateriale. dicere ergo, indigere semper corpore, tanquam subiecto, etsi nihil nouum diceretur, cum dixit, si intelligere non est sine phantasia. Nam esse phantasia, & nunquam esse sine phantasia, simpliciter conuertuntur, & vnum declarat alterum. Effet ergo simile, ac si quis diceret, si Socrates non est homo, vel non est animal rationale, non est disciplinabilis, qui sermo quantum fit ridiculus & alienus a maiestate Aristotelis, iudicio aliorum relinquo. Amplius, quando aliquid habet duas causas veritatis, vna ablata, & altera remanente, non minus illud remanet, vt ex se notum est, cum ad veritatem disiunctiue sufficit, vnam partem esse veram, sed, intellectum inseparabilem esse a materia, verificatur, quoniam est phantasia, vel non est sine phantasia, vt patet i de anima. Remoto igitur, quod sit phantasia, non minus verificaretur, ipsum esse materialem, dummodo non esset sine phantasia, sed, secundum positionem, istud est falsum, quia impossibile est, secundum eam intellectum esse inseparabilem, & non esse phantasia, cum apud eam illa conuertantur. Ergo positio, ponens, organicum subiectiue & materiale conuerti, & pariter opposita eorum, scilicet, non orga-

orga
ueri
alici
gna
alte
vno
grat
aut
tem
sine
sine
sent
lita
amb
cessa
Eter
proc
retu
lita
tem
illib
tate
non
esse
dicio
min
telle
men
quod
obie
est
ro

organicum, subiectiue & immateriale con-
 uerti, falsa est. Adhuc, quodcumque
 alicui rei duo modi sub disiunctione affi-
 guantur, res illa indifferenter potest ab
 altero illorum separari, aut saltem ab
 vno illorum, ipsa remanente, exempli
 gratia, illiberalitas dupliciter contingit,
 aut per auaritiam, aut per prodigalita-
 tem, ideo & reperitur illiberalis auarus
 sine prodigalitate, & illiberalis prodigus
 sine auaritia. Si enim separari non pos-
 sent, non essent utique duo modi illibera-
 litatis, sed aut inuicem coinciderent, aut
 ambo copulative, & non disiunctiue, ne-
 cessario concurrerent ad illiberalitatem.
 Etenim, si nullus illiberalis esset, nisi simul
 prodigus & auarus esset, non recte dice-
 retur, ad illiberalitatem requiri prodiga-
 litatem, vel auaritiam, sed prodigalita-
 tem & auaritiam coniunctas constituere
 illiberalitatem. Si igitur ad inseparabili-
 tatem sufficit, ipsam esse phantasiam, vel
 non sine phantasia, vel igitur stat, ipsam
 esse inseparabilem sine altera earum con-
 ditionum indifferenter, vel saltem deter-
 minate. si primum, ergo stabit, quod in-
 tellectus non sit sine phantasmate, & ta-
 men non sit phantasia, & per consequens,
 quod semper indigeat corpore, tanquam
 obiecto, & non tanquam subiecto, quod
 est contra concessa ab adversario, si ve-
 ro detur secundum, videlicet, quod
 deter.

determinate & non indifferenter, cum fieri nequit, vt aliquo indigeat corpore, tanquam subiecto, & non tanquam obiecto. Ergo stabit, quod indigebit tanquam obiecto, & non, tanquam subiecto. Ergo idem, quod prius. Amplius, secundum positionem, intellectus habet aliquam operationem, omnimode independentem a corpore, cum istud dubium sit, debet per aliquod signum certificari, & non est aliud fingere, per quod certificari possit, nisi, quod ipse immaterialis est, verum, cum & istud non sit minus dubium, quam primum, demonstratione eget. Quæritur igitur de medio illo, an est, quod simul neque dependet a corpore, tanquam subiecto & obiecto, vel, quia solum non dependet a corpore, tanquam subiecto. primum dici non potest, tum, quia sic esset petitio principii, cum, intendentes probare, intellectum in aliquo sui opere non dependere a corpore. Assumimus, quod ipse immaterialis est, & probantes, ipsum esse immaterialem, accipimus, quod in aliquo opere non dependet a corpore, cum etiam, quia nullum est tale medium, in quo non sumatur, intellectum non dependere a corpore, vt ab obiecto. Prima enim demonstratio, de anima, probat, intellectum esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, modo, cum tale recipere consistit pati,

pati, vt ibidem dicit Aristoteles. Ergo mouebitur a re corporali, & sic indigebit tanquam obiecto. Secunda demonstratio est, quod species intelligibilis non recipitur in organo, sed in ipso intellectu. Ergo idem, quod prius, cum, recipere, fit pati. Oportet igitur dicere, alterum membrum, videlicet medium, esse, quia non indiget corpore, tanquam subiecto, licet tanquam obiecto. Quod si sic est, vnde igitur est, quod Aristoteles, attentum faciens auditorem, in prooemio de anima, dixit, necessarium esse, præintelligere de suis operationibus, subditque, si intelligere est sine phantasia, vel non sine phantasia, non contingit, ipsam separari. Quare, ad concludendam separabilitatem, inseparabilitati oppositam, oportet, coniunctim sumere, neque esse phantasia, & in aliquo sui opere non dependere a phantasia, &, per consequens, non dependere a corpore, tanquam subiecto, neque tanquam obiecto, saltem in aliquo sui opere, quod est oppositum concessi. Hoc iterum sic firmatur, per aduersarium, indigere corpore, tanquam subiecto, &, esse virtutem materiale, conuertuntur, sua etiam opposita conuertuntur, videlicet, non indigere corpore, vt subiecto, & esse virtutem immateriale. Nam, i post, si affirmatio est causa affirmationis, negatio negationis. Quid igitur Aristoteles, ad

ad materialitatem concludendam, appo-
 fuit, præter phantasia, non esse sine
 phantasia, peccat enim per fallaciam non
 causæ vt causæ, quandoquidem præcisa
 causa materialitatis est, non indigere
 corpore, vt subiecto, quod & euidentissi-
 me sic iterum firmatur, quoniam ad im-
 materialitatem, præter non indigentiam
 corporis, vt subiecti, aut necesse est, ultra
 hoc, non indigere, in aliquo sui opere, de-
 terminato corpore, tanquam obiecto, aut
 illud non necesse est. Secundum dari non
 potest, per concessa, quoniam, non indi-
 gere corpore, tanquam subiecto, & in ali-
 quo determinato opere, non indigere, tan-
 quam obiecto, conuertuntur. Quare, posi-
 to vno, ponitur reliquum. Restat igitur, vt
 immaterialitas copulatiue vtrumque exi-
 gat. Quare, cum materialitas immateria-
 litati contrarietur, ad ipsam materialita-
 tem sufficit, indigere corpore, tanquam
 subiecto, vel corpore, tanquam obiecto.
 Vel igitur separabilia sunt ista, & sic non
 conuertentur, quod est contra concessa,
 vel inseparabilia erunt, & sic sub disjunc-
 ctione non erunt assignanda, quod tamen
 facit Aristoteles. Vltima autem sequela
 patet, quia, quod disjunctiue enunciatur,
 alternatiue verificatur, & non copulatiue.
 Nam, 10 metaph. tex. 17, & Commenta-
 tor, 3 de celo, comm. 5,9, & Boëtius, lib. de
 syllogismo hypothetico, dicunt, interro-
 gationem

gationem & disiunctiuam veram & ridiculam esse, in quam omnes partes verificantur, & ultra tunc copulatiuæ affirmatiuæ contradiceret copulatiua facta de partibus oppositis, & non disiunctiua, quod apertissime falsum est. Quapropter, ni fallor, Commentator, D. Thomas, & quicumque sentit, Aristotelem censere, humanum intellectum vere esse immortalem, longe a vero distat. Præterea mirum est, quod Aristoteles posuerit, intellectum aliquando intelligere, sine phantasmate, & tamen in omnibus locis dicat, quod non est intelligere sine phantasmate. Non enim debuisset tam absolute proferre.

Tertio ad principale, quoniam, secundum Commentatorem, oportet, ponere felicitatem humanam in copulatione intellectus agentis cum possibili, sicut ipse, lib. 3 de anima, comm. 36, manifeste ostendit. Sed quam vanum sit hoc & Aristoteli dissonum, non difficile est, videre. Vanum quidem, quia, in quantum tradunt historiæ, nullus, vsque ad hæc tempora, inuentus, & sic finis hominis irritus est, cum a nullo attingatur, immo, a nullo attingi potest, cum media ordinata ad illum finem haberi non possint. Impossibile est enim, aliquem hominem scire omnia, vt dicit Plato, lib. 10 de Republica, neque etiam speculabilia, immo, nulla scientia perfecte habita

bita est vsque ad præsentem diem, vt experimento patet. Quod etiam fit contra Aristotelem, manifestum est, quoniam, lib. Ethic., vbi determinat de vltimo fine hominis in eo, quod homo ponit ipsum in habitu sapientiali, neque quis dicere potest, librum illum non fuisse perfectum, cum manifeste, in fine libri illius, & epilogat, & se ad librum politicorum continuat. Quare vehementer non possum non mirari, cum ascribat Aristoteli hanc unitatem intellectus, quandoquidem in nullo loco hoc ab eo ponatur, verum, 2 phys. tex. 26, vbi de anima humana mentionem facit, dicit, eas esse multiplicatas. Dicit enim sic, vsquequo. Cuius enim causa vnumquodque, & circa hæc, quæ sunt separatae species in materia. Homo enim hominem generat ex materia, & sol. vnde manifestum est, quod non vnam solum, sed multas, posuit. Aliud etiam est de illa copulatione, cum neque alius repertus est talis, neque Aristoteles aliquid dixerit. Quare mihi videtur, cum hoc, quod est figmentum in se, fit etiam contra Aristotelem.

*In quo ponitur alter modus, asserens,
intellectum realiter distingui a sen-
sitivo, verum numeratum ad nume-
rationem sensitivi.*

CAPVT V.

ABiecta igitur priori opinione, tan-
quam intelligibili, est alter modus de-
numeratis, conueniens cum primo, quan-
tum ad illud, quod intellectiuum reali-
ter distinguitur a sensitivo, quandoqui-
dem contradictoria vere de eodem dici
non possunt, verum in altero ab illo distat.
Nam, secundum numerum sensitiuorum,
ponit numerum intellectiuorum. Socra-
tes enim distinguitur a Platone, vt hic
homo ab illo homine, non est autem hic
homo, nisi per intellectum, vt etiam ipse
Averroes fatetur, 3 de anima, comm. 1.
Quare alter est intellectus Socratis ab
intellectu Platonis. Etenim, si vnus
amborum esset intellectus, amborum ef-
set idem esse & operari, sed, quid stultius
excogitari potest? verum & hi sic con-
formes inter seiplos diuersificati sunt.
Quidam enim ipsorum posuerunt, ani-
mam magis se habere ad hominem, vt

motor ad motum, quam, vt forma ad materiam. Et hæc videtur fuisse mens Platonis, in primo Alcibiadis, dicentis, hominem esse animam, vtentem corpore, cui videntur consonare verba Aristotelis, 9 Ethic. dicentis, hominem esse intellectum. Alii autem oppositum asseruere, dicentes, animam se habere ad hominem, vt forma ad materiam, & non solum, vt motor ad motum, veriusque dicendum, hominem esse compositum ex anima & corpore, quam, ipsum esse animam vtentem corpore. Cetera autem, quæ ab eis adducuntur, nostro proposito non sunt necessaria.

In quo predicta opinio impugnatur.

CAPVT VI

Hic autem modus, secundum vtrumque membrorum, a Diuo Thoma, in prima parte summæ, & in multis aliis locis impugnatur, & mea sententia, abunde & manifeste. Si enim homo non componeretur ex anima intellectiua & corpore, velut ex materia & forma, sed ex motore & moto, tunc anima & corpus non maiorem haberent vnitatem, quam boues &

& plaustrum, multaque alia incommoda sequuntur, quæ ab eo adducuntur. Ponere autem pluralitatem formarum substantialium in eodem composito, vt afferit secundum membrum, hoc ab Aristotele, & a multis Peripateticis videtur alienum. Verum duo adducam, per quæ omnes superiores modi mihi videntur & a veritate, & ab Aristotele, remoti.

Primo quidem hoc videtur experimento contradicere. Ego enim, qui hæc scribo, multis cruciatibus corporis angustor, quod opus est sensitivæ, idemque ego, qui crucior, discuro per causas medicinales, vt refellam hos cruciatu, quod, nisi per intellectum, fieri non potest, si igitur altera esset essentia, qua sentio, & qua intelligo, quo igitur modo fieri posset, vt idem, qui sentio, sim ille, qui intelligo. Sic etenim dicere possemus, quod duo homines, simul coniuncti, sic mutuas habent cognitiones, quod ridiculum est. Quod autem huiusmodi opinio sit ab Aristotele remota, non difficile est, videre. Etenim, 2 de anima, ponit vegetativum in sensitivo, veluti trigonum in tetragono, sed, manifestum est, trigonum in tetragono non esse tanquam rem realiter ab eo distinctam, scilicet, quod est trigonum in potentia, est actu tetragonum. Quare, cum, per Aristotelem, eodem modo in mortalibus se habeat sensitivum ad intelle-

ctiuum, sensitiuum non erit res distincta ab intellectu. Quapropter mihi videtur, quod & primus modus Auerrois, & isti duo, a vero, & ab Aristotele, differant.

CAPVT VII.

In quo ponitur modus, affirmans, mortale & immortale esse idem re in homine, verum etiam illam simpliciter esse immortalem, secundum quid vero mortalem.

CVM itaque vniuersaliter reiectus sit modus, qui, intellectiuum & sensitiuum in homine distingui realiter, existimet, reliquum est, vt intellectiuum & sensitiuum in homine sint idem, &, licet tribus modis, vt retro dictum est, hoc intelligi possit, duo tamen tantum sunt rationales.

Vnus igitur erat, quod immortale esset simpliciter in homine, mortale vero secundum quid, &, quamuis, secundum naturam diuisionis, modus iste in duos posset diuidi, scilicet, aut vnum numero in omnibus hominibus, aut multiplicatum ad numerum hominum, quia tamen nullus pos-
suis

fuit primum modum, ideo relinquemus, sed tantum de secundo sermonem habebimus, quem etsi multi præclarissimi viri secuti sunt, quia tamen mihi videtur, quod D. Thomas copiosius & magis lucide ipsum posuit, ideo eius dicta solum referam, utque ordinate intelligatur, eius opinionem in quinque dictis colligam.

Primum itaque est, quod intellectiuum & sensitiuum in homine sint idem re.

Secundum, quod tale vere & simpliciter est immortale, secundum quid vero mortale.

Tertium, quod talis anima vere est forma hominis, & non solum, ut motor.

Quartum, quod eadem anima est numerata ad numerationem Individuorum.

Quintum, quod huiusmodi anima incipit esse cum corpore, verum, quod venit de foris, atque a solo Deo producitur, non quidem per generationem, sed per creationem, hæc tamen non desinit esse cum corpore, verum, a parte post, est perpetua.

Primum horum satis ex superioribus manifestum est, tum, quia plures formæ substantiales non possunt esse in eodem subiecto, tum, quia eadem videtur essentia, quæ intelligit, & sentit, tum, quia sensiuum in moralibus est in intellectuuo, sicut trigonum in tetragono.

Secundum vero, in quo vis omnis consistit, videlicet quod tale vere est immortale, secundum quid tamen mortale, multipliciter declaratur. Primo, per rationem Aristotelis, 3 de anima, quoniam talis anima est receptiua omnium formarum materialium, quod autem est eiusmodi, non potest esse materiale, sicut ibidem Aristoteles declarat, cum recipiens debeat esse denudatum a natura rei receptæ, & est etiam propositio concessa a Platone, in Timæo, atque, vt dicit Auerroes, 2 de anima, vniuersaliter verificatur in actione reali & spiritali. Oculus enim receptiuus specierum coloris debet esse abscolor, & sic vniuersaliter de alijs sensibus. Secundo, quoniam, si intellectus esset materialis forma, recepta in eo esset intellecta in potentia, & sic aut non cognosceret, aut tantum particulariter cognosceret. Tertio, quia sic esset virtus organica, quare esset determinata ad certum genus entium, vel saltem ad modum singularem, quare vel non omnia cognosceret, vel non cognosceret modo vniuersali. A signo etiam hoc euidenter probatur. Nam modus appetendi naturaliter sequitur modum cognoscendi, intellectus autem vniuersale apprehendit, quod est æternum, quare & voluntas æternum desiderabit, tale autem desiderium naturale est, cum omnes voluntates hoc appetant,

na-

naturalis autem appetitus frustrari non potest, cum, 1 de cælo, Deus & natura nihil agant frustra, quare conuincitur, intellectum esse simpliciter immortalem. Verba etiam Aristotelis sunt adeo lucida pro hac parte, vt interprete non indigeant, cum, 1, 2 & 3, de anima, ponat, intellectum esse separatum, & nullius corporis actum, in parte quoque, qua agitur de intellectu agente, dicit, quod intellectus agens vere est immaterialis, quia possibilis est huiusmodi, & agens præstantius est patiente. Idem quoque, 1 de part. cap. 1, & 2 de gener. anim. cap. 3, affirmat. Quod vero huiusmodi anima, secundum quid, mortalis sit, ex duobus manifestari potest. Primo, quia hæc intellectiua, & sensitiua, & vegetatiua, est, vt ex primo dicto liquet, verum sensitium & vegetatiuum, si ab intellectiuo separata sint, corruptibilia sunt. Quare non secundum se intellectiuum mortale est, sed, quia gradum continet, qui, solitarie sumptus, mortalis est. Secundo, quia anima humana opera sensitivæ & vegetativæ non exercet, nisi caduco instrumento. Non igitur in se mortalis est, sed ratione talis operis & instrumenti.

Tertium dictum, scilicet, quod sit forma hominis, patet ex vniuersali definitione animæ, cum sit actus corporis physici, &c. huiusque principium, quo intelligimus, vt

parte ibi demonstrat Aristoteles.

Quartum vero sequitur ex tertio. Nam, si anima intellectiua est forma, qua homo est homo, si vnica in omnibus hominibus esset, omnium hominum idem esset esse & operari, veluti contra Commentatorem monstratum est. Aristoteles etiam, 2 phys. tex. 26, expresse ponit eas in numero plurali, quemadmodum retro dictum est.

Quintum autem, videlicet, quod ipsa sit facta, patet, tum ex 2 phys. tex. 26, cum sol & homo generent hominem, tum, quia per tertium dictum est, forma, qua homo est homo, sed, 12 metaph. tex. 17, forma simul incipit esse cum eo, cuius est forma, tum ex 1 de gener. anim. cap. 3, vbi dicit, solum intellectum venire de foris. Quod vero non per generationem fiat, ex eo patet, quod per generationem producitur, materiale & caducum est. At, iam demonstratum est in secundo dicto, ipsam esse immaterialem & incorruptibilem. Quod etiam a Deo solo fiat, patet, quoniam, cum non sit per generationem, ergo per creationem. Verum, solum Deum creare, alibi demonstratum est. Hoc etiam per illud, 2 de gener. anim., patere potest. Dicitur enim ibi, solus igitur intellectus diuinus & immortalis existit. Quod autem post mortem remaneat, cum sit immortalis, manifestum est, ex dicto quo-

quoque Aristotelis, 12 metaph. tex. 17, liquet, cum dicat, nihil prohibere, intellectum post mortem remanere. Sicque tota positio clara habetur.

CAPVT VIII.

In quo mouentur dubitationes circa prædictum modum.

DE veritate quidem huius positionis apud me nulla prorsus est ambiguitas, cum Scriptura canonica, quæ cullibet rationi & experimento humano præferenda est, cum a Deo data sit, hanc positionem sanciat, sed, quod apud me vertitur in dubium, est, an ista dicta excedant limites naturales, sic, quod aliquid vel creditum, vel reuelatum, præsupponant, & conformia sint dictis Aristotelis, sicut ipse Diuus Thomas enuntiat. Verum, cum tanti Doctoris autoritas apud me summa est, nedum in diuinis, verum in ipsa Aristotelis via, non ausim contra eum aliquid affirmare, sed tantum, quod dicam per modum dubitantis, & non asserentis ponam, fortassisque ab eius doctissimis sectatoribus veritas aperietur. In primo igitur eius dicto non ambigo,

scilicet, quod re in homine idem sit sensitivum & intellectivum, sed cetera quatuor sunt mihi valde ambigua.

Primo quidem, quod talis essentia, secundum se & vere, immortalis sit, sed, improprie & secundum quid, mortalis, primo quidem, quoniam, consimilibus rationibus, quibus hanc probat, opposita, probari potest. Ex eo namque, quod talis essentia formas omnes materiales recipit, quia recepta in ea sunt actu intellecta, quod non vitur organo corporeo, quod æternitatem & superna affectat, ideo concludebatur, quod ipsa sit immortalis, sed pariter, cum ipsa materialiter operetur, vt vegetatiua, non omnes formas recipit, vt sensitiva, & eadem organo corporeo vitur, temporalia & caduca affectat, probabitur, quod ipsa vere & simpliciter sit mortalis, verum ex ea parte, qua intelligit secundum quid, erit immortalis, tum, quia intellectus, non coniunctus materix, est incorruptibilis, sed, materix coniunctus, est corruptibilis, tum, quia in tali opere non fungitur instrumento corporali, sicut etiam ipse dicit, quod taliter est per accidens, & secundum quid materialis. Non enim maior ratio de vno, quam de altero, videtur.

Secundo, quia, cum in ista essentia sint quædam, quæ dant, ipsam esse mortalem, & quædam immortalem, cum multo
plura

plura promoueant ad mortalitatem, quam ad immortalitatem, & 1 & 6 phys. a superabundanti fit denominatio, magis pronuntianda est mortalis, quam immortalis, & nedum pronuntianda, verum & hoc erit, ex parte rei. Assumptum autem declaratur. Nam, si in homine numerum potentiarum consideremus, duas tantum inuenimus, quæ attestantur super immortalitatem, scilicet, intellectum & voluntatem, innumeras vero tum sensitiuæ, tum vegetatiuæ, quæ omnes attestantur super mortalitatem. Amplius, si climata habitabilia conspexerimus, multo plures homines assimilantur feris, quam hominibus, interque climata habitabilia perrarissimos inuenies, qui rationales sunt, inter quoque rationales, si considerabimus, hi simpliciter rationales nuncupari non possunt, verum appellati sunt rationales, in comparatione ad alios maxime bestiales, sicut fertur de mulieribus, quod nulla est sapiens, nisi in comparatione ad alias maxime fatuas. Amplius, si ipsam intellectiōnem inspexeris, maxime eam, quæ de Diis est, quid de Diis? immo, de ipsis naturalibus, & quæ subiacent sensui, adeo obscura, adeoque debilis, est, vt verius vtraque ignorantia, scilicet negationis & dispositionis, nuncupanda sit, quam cognitio. Adde, quantum modicum temporis apponant circa intellectum, & quam plurimum

mum circa alias potentias, quo fit, vt vere huiusmodi essentia corporalis & corruptibilis sit, vixque sit vmbra intellectus, hæc etiam videtur esse causa, cur, ex tot mille hominibus, vix vnus studiosus reperiatur, & deditus intellectuali. causa quidem naturalis. nam semper sit fuit, licet secundum magis & minus. causa, inquam, est, quia natura homo plus sensualis, quam immortalis, existit, quod etiam apparet, cum multi in definitione hominis posuerunt mortale pro differentia. si, inquam, hæc considerabis, magis opposita pars videbitur vero consona, quam illa D. Thomæ.

Tertio contra eandem arguitur, quia, animam esse immortalem, non est per se notum, quæritur igitur, sicut dicebatur, contra Auerroem, per quam euentiam hoc cognoscitur? vel igitur ex eo, quod in suo opere non indiget organo, tanquam subiecto, præcise, vel cum alio addito, primum dici non potest, per ipsum Aristotelem, de anima, tex. 12. Nam ad inferendam inseparabilitatem sufficit alternature, vel, quod sua operatio sit in subiecto, vel, quod in omni sua operatione indigeat corpore, tanquam obiecto, cum dicat. si igitur, intelligere, aut est phantasia, aut non est sine phantasia, non contingit, ipsum separari. ergo ad separabilitatem ambæ conditiones requiruntur,
quia

quia copulatiua affirmatiua opponitur
 disiunctiua, facta ex partibus oppositis.
 Ad sciendum ergo, animam esse separabi-
 lem, oportet, quod neque indigeat cor-
 pore, tanquam subiecto, neque, tanquam
 obiecto, saltem in aliqua sui operatione.
 sed, quomodo hoc sciri potest, cum &
 Aristoteles dicat, necesse est, intelligen-
 tem phantasma aliquod speculari, & ex-
 perimur, quoniam semper indigemus
 phantasmatibus, vt unusquisque experi-
 tur in se ipso, latio organorum demon-
 strat, & omnia, quæ adducta sunt contra
 Commentatorem de immortalitate ani-
 mæ, sunt & contra hanc opinionem, cum
 in hoc conueniant, licet in ceteris diffe-
 rant.

Quarto sic arguitur, si anima humana
 in omni suo opere dependet ab organo,
 ipsa est inseparabilis & materialis. sed in
 omni suo opere dependet ab organo, er-
 go ipsa materialis est. maior patet, i de
 anima, dicente Aristotele, si, intelligere,
 est phantasia, aut non sine phantasia,
 non contingit, ipsam separari. minor au-
 tem patet ex definitione vniuersali ani-
 mæ, scilicet, est actus corporis physici or-
 ganici.

Sed hinc forte dicitur, quod anima hu-
 mana, quantum ad intellectum, non est
 actus corporis organici, cum intellectus
 nullius corporis sit actus, sed solum,
 quæ-

quantum ad opera sensitivæ & vegetativæ,

Verum, id videtur non posse stare, in primis, quia sic anima intellectiva non esset anima, cum, ut sic, non esset actus corporis physici organici, quod est contra Aristotelem, ponentem, illam esse definitionem communem omni animæ, immo, per ipsum Thomam, dictam univoce de omnibus animabus. Secundo, quia, si anima intellectiva indigeret organo pro ipso sentire, quamdiu igitur anima esset, ipsa sentiret, quod manifeste falsum apparet. Patet autem consequentia, quia, stante definito, stant & ea, quæ sunt in definitione. Tertio, quoniam, per ipsum Thomam, in prima parte, & in secundo contra Gentiles, ideo intelligentiæ non sunt formæ corporum cælestium, quoniam, si sic essent, maxime indigerent corpore pro intellectione, sicuti anima humana. Ergo, si anima est actus corporis organici, quantum ad sensationem, hoc est, pro sua intellectione, ergo in omni suo intelligere indiget phantasia, sed, si sic est, ipsa est materialis, ergo anima intellectiva est materialis.

Sed hinc forte dicitur, quod non oportet animam intellectivam actu semper dependere ab organo, quamvis organum ponatur in eius definitione, sed sufficit, quod aptitudine, sicut, moveri sursum, etsi
defi-

definitio leuis, quantumcunque leue non
semper moueatur sursum, sed sufficit,
quod moueatur, vel possit moueri.

Sed hæc responsio multipliciter vide-
tur deficere. Primo, quia, si sola aptitudo
sufficeret in definitionibus, tunc dici pos-
set, quod aliquid esset homo, & tamen
actu non esset animal rationale. Sufficeret
enim, secundum responsionem, quod esset
aptitudine. Secundo, quoniam diceretur,
quod si anima aptitudinaliter dependet a
phantasia, non minus ipsa erit insepara-
bilis & materialis, quamuis semper actu
non dependeat.

Ad hæc forte dicitur, quod illa non est
definitio vera, sed quædam descriptio,
seu notificatio. Ad secundum dicitur,
quod ad inseparabilitatem non sufficit,
dependere a corpore secundum aptitu-
dinem, quoniam, separata existens & im-
materialis, potest de facto a corpore de-
pendere, si vero actu semper dependeret,
sic, quod nunquam sine corpore posses
existere, vtique esset materialis.

Sed nullum istorum dictorum videtur
conueniens. Primum quidem, quoniam
omnes dicunt, illas duas definitiones datas,
de anima esse datas, vnã, per causam
formalem, & alteram, per materialem, &
per vnã demonstrari alteram. Secun-
dum etiam dictum in pluribus videtur
deficere. Primo quidem, quoniam, si ani-
ma

ma humana duos habet modos intelligendi, vnum per phantasma, alterum vero sine phantasmate, videtur multum irrationabile, quod substantia immaterialis moueatur a re materiali, nam quantumcumque immateriale in materiale agat, non videtur tamen actionem conuerti. quare & etiam apud Theologos dubitatio orta est, quomodo animæ cruciari possint ab igne corporeo. Secundo, quia, si anima separata habet habitudinem ad ipsum corpus, vel ergo reuinetur, vel non. si primum, tunc oportet redire, ad opinionem Democriti, ponentis resurrectionem, vel ad Pythagoram, ponentem transmigrationem animarum in diuersa animalia, quod in erratis est impugnatum pro qualibet parte. si vero detur secundum, tunc est contra ordinem naturæ. Nam, 8 phys. tex. 15, Aristoteles impugnat Anaxagoram, ponentem, mundum non fuisse per infinitum tempus, & postea incepisse. Natura enim vel vno modo procedit, vel pluribus, quod si pluribus, ordinate tamen procedit, sed finiti ad infinitum nullus est ordo, neque proportio, quare, si, finito tempore, anima est coniuncta corpori, infinito autem separata, non stabit ordo naturæ. Tertio, quia tam diuersi modi essendi, scilicet, coniuncta & separata, tamque diuersi modi operandi, scilicet, per phantasma, & sine phantasmate,

mate, videntur arguere diuersitatem essentialitatis. Nam, hoc modo sublato, nulla restat via probandi diuersitatem specificam inter aliqua. Etenim, 6 de hist. anim. ca. 24, dicit Aristoteles, mulas, quæ in Syria pariunt, quanquam valde similes sint nostris, vt vix discerni possint, non tamen esse eiusdem generis, propter tamen diuersum modum generationis, videturque, per totum librum de animalibus, asserere, quod genita ex putredine, & ex semine, non sint eiusdem rationis, sicuti etiam affirmat Auerroes, idemque Auerroes, in fine de somno & vigilia, dicit, quod, si qui essent homines, qui non eodem modo cognoscerent, sicut nos, non essent eiusdem generis nobiscum. Alterum etiam dictum, videlicet, quod, si anima semper esset coniuncta phantasmati, esset materialis, non videtur bene dictum, quoniam, sicuti, per certum tempus esse coniunctum, non tollit immaterialitatem, ita neque, esse semper coniunctum, sicut dicit Philosophus, 1 Ethic., contra Platonem, diurnitatem temporis non auferre speciem, quod confirmatur, quoniam intelligentia, in mouendo orbem, dependet semper a corpore, & tamen ipsa, sic dependens, immaterialis est, quare & intellectus, supposito, quod semper esset coniunctus corpori, non tamen sequitur, ipsum esse materialem. Quod si forte
veri-

veritatem continere dicitur de intelligentia, quoniam corpus suum aeternum est, at humanus intellectus corpus habet caducum, quare vel, corrupto corpore, ipse non esset, quod positioni repugnat, vel, si esset, sine opere esset, cum, sine phantasmate, per positionem, intelligere non posset, & sic otia retur. Sed istud dictum non videtur rationabiliter dictum, primo, quoniam non videtur illud sequi. Licet enim intellectus separatus non moueretur a phantasia iam corrupta, quid prohiberet, ipsum moueri a phantasias existentibus, quandoquidem sunt omnes eiusdem rationis, & ipse non videtur prohiberi ex loci distantia, cum non sit in loco, & eo praesertim, cum multi Theologi & grauissimi affirmant, & Angelos, & animas separatas, moueri ab istis inferioribus. Deinde illud, ad quod deducitur, non videtur inconueniens, scilicet in separatione otia retur, quoniam, cum duo opposita insunt naturaliter alicui, non oportet, quod in omni tempore utrumque insit, immo, illud impossibile est, sicuti somnus & vigilia naturaliter insunt animali, & vigilia, exempli gratia, conuenit in die, somnus vero in nocte, quare anima coniuncta intelliget, separata vero otia retur. Quod si dicitur inconuenire, paucissimo tempore operari, & infinito otia retur, verum haec responsio semet ipsam interimit. Nam, si,

si, inf
tunc
tempo
ralius
smate
conue
tura
Qu
fitua
rati
cere p
dum,
no te
ta,
Dem
autem
fungi
quod
nime
Se
secun
talis,
ipsu
intell
vtru
imm
cet in
talis
scilic
intell
Corr
rupt

si, infinito tempore separata, intelligit, & tunc sine phantasmate, paucissimo autem tempore cum phantasmate, utique naturalius erit sibi, intelligere sine phantasmate, quam, cum phantasmate. Quare non conuenienter, in definitione animæ, ponitur actus corporis physici organici, &c.

Quinto, quia talis essentia vere est sensitua & uegetatiua. Vel igitur, post separationem, habet potentias, quibus exercere possit sua opera, vel non. si secundum, videtur contra naturam, quod æterno tempore sit manca & totaliter priuata, nisi recurratur ad resurrectionem Democriti, vel ad fabulas Pythagoreas, si autem habet, cum careat organis, quibus fungitur proprio opere, sequitur iterum, quod illæ potentia sint vanæ, quod minime concederet Aristoteles.

Sexto, quod verius talis anima dicatur, secundum quid, immaterialis & immortalis, modo superius exposito, patet per ipsum Philosophum, 3 de anima, ca. de intellectu agente. Ibi enim, cum dixisset, utrumque intellectum esse separatum & immortalem, dixit postea, sed hic, scilicet intellectus agens, vere est, qui immortalis est & semper intelligens, ille vero, scilicet possibilis, non, cum quandoque intelligat & quandoque non intelligat. Corruptur enim, quodam interius corrupto, quod est, quia ipse est coniunctus

ma-

materiæ, quare ad corruptionem sensitivæ corrumpitur, erit igitur re corruptibilis, sed, secundum quid, incorruptibilis, quoniam intellectus, qui non est coniunctus materiæ, est incorruptibilis. Hæc itaque mihi ambiguitatem inferunt, quoad secundum dictum.

Tertium dictum est, quod talis anima est vere forma hominis, & non tantum, ut motor. Huic quidem dicto ego consentio, si ponitur materialis, veruntamen, si ponitur immaterialis, ut ipse dicit, non videtur esse notum. Oportet enim talem essentiam esse hoc aliquid & per se stans, quomodo igitur fieri poterit, ut sit actus & perfectio materiæ, cum tale, scilicet, actus materiæ, sit, non, quod est, sed, quod aliquid est, ut patet metaph. Quod si dicitur, hoc esse peculiare animæ intellectivæ, hoc est valde suspectum, & voluntarie dictum, sic etiam Averroistæ possent dicere, quod anima intellectiva est forma, dans esse, & non tantum operari, cuius oppositum ipse credit, secundum eos, esset quoque difficultas de esse compositi, quod ponitur distinctum ab esse animæ, quodnam est, illud esse, & quodnam corrumpitur, de quo etsi ipsi multa dicant, fateor, me eorum verba tenere, sed non sensum. Quare sapienter mihi visus est Plato dicere, ponens animam immortalem, quod verius homo est anima

animã vtens corpore, quam, compositum ex anima & corpore, & verius eius motor, scilicet corporis, quam eius forma, cum anima sit illud, quod vere est, & vere existit, & potest induere corpus, & eo spoliari. Non video enim, quin & D. Thomas non habeat hoc dicere.

Quartum vero dictum erat de multiplicatione animarum, quod etiam non minus apud me dubium est, cum, 12 metaph. tex. 49, dicit Aristoteles, talem multiplicationem esse per multam materiam. Quod autem dicitur, a quibusdam distingui per habitudines ad diuersas materias, vel, quod loquitur Aristoteles per principia indiuiduantia, quæ materia possunt appellari, mihi & ista videntur intricamenta, & nouæ inuentiones, pro sustentanda positione, & nullo pacto ad mentem Aristotelis. sic enim intelligentias in eadem specie possemus multiplicare, immo, ipsum Deum, quod quantum consonet Peripateticis, aliis relinquo considerandum, &, licet aliqui concedant de intelligentiis, & negent de Deo, adducentes nouas rationes, quod Deus multiplicari non potest, certum est, quod illas rationes non fecit, nec vidit, Aristoteles, & Deus scit, quantum valeant in via Aristotelis, sed tantum superiori rationi simpliciter innititur. Amplius, quia, secundum principia Aristotelis,

telis, mundus est æternus, & homo æternus, cum sol & homo generent hominem, 2 Phyl. 8, & eiusdem, semper homo fuit genitus ab homine. Quare aut dabitur infinitum in actu, quod aperte ubique negat, aut oportet, recursum habere ad fabulas Pythagoreas, impugnatas in erratis, aut ad resurrectionem Democriti, quod non minus reputatum est vanum.

Quintum etiam dictum non minus videtur deficere. Nam, quod ponat, animam intellectiuam de nouo fieri, istud quidem concedimus, verum, quod non per generationem, sed per creationem, hoc non videtur sonare dictis Aristotelis, cum nunquam de tali creatione fecerit mentionem, immo, si eam posuisset, aperte peccasset, per fallaciam consequentis, in 8 phyl., cum voluit probare, mundum nunquam incepisse, cum tantum per veram generationem illud ostendat, quod si præter generationem posuisset etiam creationem, suum erat, etiam probare, quod non per creationem, quod minime fecit, quare manifeste peccasset. Quod etiam ulterius additur, immediate scilicet a Deo creari, non videtur eidem Aristoteli consonum, cum ponat, Deum in hæc inferiora non agere, nisi per causas intermedias, huncque esse ordinem essentialem, quod autem ulterius additur, quod, a parte post, non desinat, istud ex toto videtur eius intentionem contradicere.

dicere, primo quidem. Nam omne incorruptibile est ingentum, i de cœlo, tex. 1:5, ubi probat eorum conuertibilitatem, sed per concessa, anima intellectiua est incorruptibilis, ergo ingenita, ergo nunquam incepit, quod est oppositum concessi. Sed huic dicitur, negando vltimam consequentiam, ergo nunquam incepit, sed tantum sequitur, ergo nunquam incepit per veram generationem, sed hoc manifeste contradicit textui, sicut etiam notavi, cum exponerem illum locum. Nam Aristoteles dicit, ingentum voco, quod est, & nunquam fuit verum, dicere, quod fuit. Si igitur anima intellectiua est ingenita, vt ibi loquitur Philosophus, ergo nunquam fuit verum, dicere, quod non fuit. Nam, vt expresse patet, vult illud esse genitum non solum, quod habet veras causas generationis, sed, quodcunque incipit esse, quomocunque incipiat, quod vult conuerti cum corruptibili proportionabiliter sumpto, & sic sumit ingentum & incorruptibile. Præterea mirabile est, quod tot tantasque rationes adducat Aristoteles, ad probandum conuertibilitatem illorum, & nunquam exceperit animam intellectiuam. Valde enim magnam causam dedisset errandi. Præterea, quod vltius dicit, eas remanere post mortem & nullam Aristoteles faciat mentionem de eis, valde improbabile videtur, cum Aristoteles, tam diligens naturæ perscruta-

tor, in Poësi, in Rhetoricis, & in multis aliis, fuerit tam diligens, & in re tam excellenti negligens. Amplius, quia, 1 Ethic. videtur ponere nullam felicitatem post mortem, immo, quod magis est, D. Thomas, in 1 lectione 3 Ethic. super illa parte, quod quis magis debet eligere mortem, quam magnum scelus committere, quasi dubius, quomodo Aristoteles hoc ponit, dicit, quod hoc dixit Aristoteles, quia post mortem remanet gloria, vel, quia, persistere in illo actu virtuoso per modicum tempus existimat melius, quam, vivere diu in actu vitioso, modo, si D. Thomas credit, Aristotelem tenere immortalitatem, nulla harum causarum esset conueniens. In promptu enim esset, propter alium statum, vnde D. Thomas quasi admittatur, quod, cum Aristoteles ponat, post mortem nihil esse, quomodo vult, quod aliquis malit mori, quam male viuere. Nam & ipse, in expositione Symboli Apostolorum, super carnis resurrectionem, dicit, quod, si non expectarem resurgere, homo magis deberet perpetrare quodcunque scelus, quam mori. Amplius, vt supra dictum est, mirabile esset, quod Aristoteles nullam fecisset mentionem de tali statu post mortem, neque promississet declarare, quod tamen est contra suum morem. Præterea oportet vel ponere resurrectionem, vel fingere fabulas Pythagoreas, vel otiosi tam nobilissima entia, quæ
omnia

omnia videntur remotissima a Philosopho. Hæc autem dicta sint, non, vt tanto Philosopho contradicamus (quid enim pulex contra elephantem?) sed studio addiscendi.

In quo ponitur quintus modus, scilicet, quod eadem essentia animæ est mortalitatis & immortalis, verum simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis.

CAPVT IX.

CVM itaque primus modus, ponens, intellectuum realiter distingui a sensitivo in mortalibus, secundum omnes impugnatus sit modo, & secundus, ponens, quod intellectuum & sensitivum sunt idem re, &, tale est simpliciter immortale, & secundum quid mortale, sit valde ambiguus, nec conuenire videtur Aristoteli, reliquum est, vt ponamus vltimum modum, qui, ponens sensitivum in homine identificari intellectivo, dicit, quod essentialiter & vere hoc est mortale, sed secundum quid immortale, &, vt ordine procedamus, dicemus iuxta illa quinque dicta in superiori capitulo.

Primum quidem nos simpliciter concedimus, scilicet, quod intellectuum & sensitivum in homine identificantur in re.

In secundo nos discordamus, quia dicimus, quod tale vere & simpliciter est mortale

tale secundum quid vero & improprie immortale.

Ad cuius euidenciam sciendum est, & valde memoriæ mandandum in hac materia, quod, cum omnis cognitio quoquo modo abstrahat a materia, materia impedit cognitionem, vt ait Commentator, 3 de anima, comm. 5. Et illud est videre in sensibus, qui non cognoscunt secundum qualitates reales, sed secundum eorum intentiones, quare, 2 de anima, dicitur, quod proprium est vnicuique sensui, esse receptiuum specierum sine materia. Juxta itaque tres modos separationis a materia tres modi cognitionis in vniuersum reperiuntur. Quædam enim sunt, quæ totaliter sunt separata a materia, & sic hæc in eorum cognitione neque indigent corpore, tanquam subiecto, neque, tanquam obiecto. Eorum enim cognitio non recipitur in corpore, cum ipsa non sint in corpore, neque a corpore mouentur, cum sint mouentia, non mota, & hæc sunt substantiæ separata, quas intellectus, vel intelligentias, appellamus, in quibus neque discursus, neque compositio, neque aliquis motus reperitur, quædam vero sunt, quæ, si non cognoscant per qualitates sensibiles, verum per earum species, quæ quendam modum immaterialitatis induunt. Etenim & sine materia dicuntur & spirituales sunt, tamen, quia in genere cognoscentium infusæ sunt, & valde materia-

les sunt, ideo in suis operationibus indigent corpore, & tanquam subiecto, & tanquam obiecto. Etenim tales cognitiones & in organo recipiuntur, quare & solum singulariter representant, & a re corporea mouentur, & hæc sunt omnes vires sensitivæ, licet aliquæ illarum sint magis spirituales, & aliquæ minus, vt ait Commentator, 3 de anima, comm. 6, & in libro suo de sensu & sensato, cum natura autem ordinate procedat, vt dicitur 8 Phyl. inter ista duo extrema, scilicet, non indigere corpore, vt subiecto, vel, vt obiecto, &, indigere corpore, vt subiecto & obiecto, est medium, quod neque est totaliter abstractum, neque est totaliter immersum. Quare, cum fieri nequeat, vt aliquid indigeat corpore tanquam subiecto, & non tanquam obiecto, vt manifestum est, relinquitur, vt tale intermedium non indigeat corpore tanquam subiecto, verum tanquam obiecto. hoc autem est intellectus humanus, qui per omnes antiquos & modernos ponitur medius inter abstracta & non abstracta, scilicet inter intelligentias & gradum sensitivum, infra quidem intelligentias, & supra sensitiva. Quare & in Psalmo dicitur, *minuisti paulo eum ab Angelis, &, paulo post, constituisti eum super opera manuum tuarum, oues, & boues, &c.* hicque modus cognoscendi est ille, quem dixit Aristoteles, 1 de anima, tex. 12, si, intelligere, aut est phantasia,

rasia, aut non sine phantasia, non contingit
 hoc esse sine corpore. Et, cum, 3 de anima,
 declarauit, intelligere, non esse phantasia,
 cum non sit organicum, & quod non po-
 test esse sine phantasia, cum, 19 & 39 eius-
 dem textu, nequaquam sine phantasmate
 intelligit anima. Ergo anima humana non
 indiget organo, vt subiecto, sed, vt obiecto,
 istis autem omnibus gradibus cognosciti-
 uis, secundum Aristotelem & Platonem,
 competit, esse animas, quare, saltem secun-
 dum Aristotelem, quodlibet cognoscens est
 actus corporis physici organici, verum ali-
 ter & aliternam intelligenti non sunt actus
 corporis, qua intelligentia sunt, quoniam,
 in suo intelligere & desiderare, nullo pacto
 indigent corpore, sed, qua actuant & mo-
 uent corpora coelestia, sic animae sunt, &
 sunt actus corporis physici organici. Stella
 namque est organum coeli, 2 de coelo, & 12
 Metaph. tex. 48 omnis orbis est propter stel-
 lam. quare actuant corpus physicum orga-
 nicum, & vt sic, indigent corpore, vt obie-
 cto, verum, sic actuando & mouendo, nihil
 recipiunt a corpore, sed tantum dant ei. A-
 nima autem sensitiua simpliciter est actus
 corporis physici organici, quia & indiget
 corpore, tanquam subiecto, cum non fun-
 gatur suo officio, nisi in organo, & indiget
 corpore, tanquam obiecto, media vero, quae
 est intellectus humanus, in nullo suo opere
 totaliter absoluitur a corpore, neque tota-
 liter

liter immergitur, quare non indigebit corpore tanquam subiecto, sed tanquam obiecto, & sic medio modo inter abstracta & non abstracta erit actus corporis organici. Nam intelligentiæ, qua intelligentiæ, non sunt animæ, quia nullo modo, vt sic, dependent a corpore, sed, qua mouent corpora cœlestia. At intellectus humanus in omni suo opere est actus corporis organici, cum semper dependeat a corpore, tanquam obiecto est & differentia inter intelligentiam & intellectum humanum, in dependendo ab organo, quoniam humanus recipit & perficitur per obiectum corporale, cum ab eo moueatur. At intelligentia nihil recipit a corpore cœlesti, sed tantum tribuit, a sensitua autem virtute differt intellectus humanus in dependendo a corpore, quia sensitua subiectiue & obiectiue dependet, humanus autem intellectus obiectiue tantum, & sic, medio modo, humanus intellectus inter materialia & immaterialia est actus corporis organici. Quapropter non vno modo corpora cœlestia, homines, & bestię, animalia sunt, cum non vno modo eorum animæ sint actus corporis phyci organici, vt visum est. Ideo Alexander, in paraphrasi de anima, dixit, intelligentiam satis æquiuoce dici animam cœli, & cœlum animal, cui & consentire videtur Auerroes, libro de substantia orbis, proprie vero bestię animalia dicuntur, sicut est communis vsus loquendi,

di, medio autem modo homines animalia nuncupata sunt. Neque apud Aristotelem fingendum est, quod iste modus intelligendi intellectus humani sit ei accidentalis, scilicet, moueri ab obiecto, & non indigere subiecto, tum, quia vnus rei operandi essentialis, tum, quia, sicut modus est tantum vnus, modus sensitiui nunquam transmutatur in modum intelligentiæ, vel intellectus humani, neque modus intelligentiæ in modum humani, vel sensitiui, ita pariter modus humanus intelligendi non videtur posse transmutari in modum intelligentiæ, quod esset, si intelligeret absque indigentia corporis, vt subiecti & obiecti. Hoc etiam firmatur, quia sic natura transmutaretur in alteram naturam, cum operationes essentialis transmutarentur, Amplius per nullum naturale signum cognosci potest, intellectum humanum habere alium modum intelligendi, vt experimento comprehendimus, quoniam semper indigemus phantasmate. Quare concluditur, quod hic modus intelligendi per phantasma est essentialis homini. Ex quibus modo est syllogifanda conclusio principalis intenta, scilicet, quod anima humana simpliciter materialis est, & secundum quid immaterialis.

Primo per syllogifmum diuisiuum sic, humanus intellectus est immaterialis & materialis, vt patet per habita, sed non æqualiter de his participat, neque est plus
 imma.

immaterialis, quam materialis, ut probatum est capite præcedenti, ergo est magis materialis quam immaterialis, & sic simpliciter erit materialis, & secundum quid immaterialis.

Secundo, essentialiter est intellectui, intelligere per phantasmata, ut monstratum est, & patet per definitionem animæ, cum sit actus corporis physici organici, quare in omni opere indiget organo, sed, quod sic intelligit, de necessitate inseparabile est, ergo humanus intellectus mortalis est. Minor autem patet, tum ex Aristotele, dicente, si, intelligere, est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit, ipsam separari, tum, quia, si inseparabilis esset, vel non haberet operationem, & sic oticaretur, vel haberet, & sic phantasmate operaretur, quod est contra maiorem demonstratam. Et iterum hoc sic firmatur, quoniam Aristoteles non posuit aliquam intelligentiam sine corpore, cum, 12 metaph. secundum numerum orbium ponit numerum Intelligentiarum, multo ergo minus potest ponere intellectum humanum sine corpore, cum sit longe minus abstractus, quam intelligentia, immo, si mundus est æternus, ut opinatus est Aristoteles, infinites infinitæ formæ sunt actualiter sine corpore, quod apud Aristotelem ridiculum videtur. quare anima humana, apud Aristotelem, absolute pronuntianda est mortalis, verum, cum sit

media inter abstracta simpliciter, & immensa materiae quoquo modo, de immortalitate participat, quod & sua essentialis operatio ostendit. Nam non dependet a corpore, tanquam subiecto, in quo conuenit cum intelligentiis, differt a bestiis, indiget corpore, vt subiecto, in quo conuenit cum bestiis, quare & mortalis est, & ad completam intelligentiam eorum, quae dicta sunt, scire, oportet, quid sit, indigere organo, vt subiecto, & vt obiecto, & eis non indigere.

Indigere itaque organo, vt subiecto, est, in corpore recipi, & modo quantitativo, & corporali, sic, quod cum extensione recipiatur, quomodo dicimus omnes virtutes organicas recipere, & suis officiis fungi, sicut oculus videndo, & auris audiendo. Visio namque est in oculo & modo extensio, quare non esse in organo, siue subiectiue eo non indigere, est, vel non esse in corpore, vel in eo non esse modo quantitativo. Vnde dicimus, intellectum non indigere corpore, vt subiecto in sui intellectiōe, non, quia intellectio nullo modo fit in corpore, cum fieri nequit, si intellectus est in corpore, vt sua immanens operatio quoquo modo non fit in eo. Vbi enim subiectum est, & accidens subiecti, necesse est, esse, sed, pro tanto, intellectio dicitur non esse in organo, & in corpore, quoniam, modo quantitativo & corporali, non est in eo.

qua.

quapropter potest intellectus reflectere supra seipsum, discurrere, & vniuersaliter comprehendere, quod virtutes organicae & extensa minime facere queunt, hoc autem totum prouenit ex essentia intellectus, quoniam, qua intellectus est, non dependet a materia, neque a quantitate. quod si humanus intellectus ab ea dependet, hoc est, vt sensui, coniunctus est, quare accidit sibi, qua intellectus est, a materia & quantitate dependere, vnde & eius operatio non est magis abstracta, quam essentia. Nisi enim intellectus haberet, quod ex se posset esse, sine materia, intellectio ipsa non posset exerceri, nisi modo quantitatio & corporali. At quamuis intellectus humanus, vt habitum est, intelligendo non fungatur quantitate, attamen, quoniam sensui coniunctus est, ex toto a materia & quantitate absolui non potest, cum nunquam cognoscat sine phantasmate, dicente Aristotele, 3 de anima, nequaquam sine phantasmate intelligit anima, unde, sic indigens corpore, vt obiecto, neque simpliciter vniuersale cognoscere potest, sed semper vniuersale in singulari speculatur, vt vnusquisque in se ipso experiri potest. In omni namque, quantumcunque abstracta, cognitione idolum aliquod corporale sibi format, propter quod humanus intellectus primo & directe non intelligit se, componitque, & discursit, quare suum intelligere est cum

con-

continuo & tempore, cuius totum oppositum contingit in intelligentiis, quæ sunt penitus liberatæ a materia. ipse igitur intellectus, sic medius existens inter immaterialia & materialia, neque ex toto est hic & nunc, neque ex toto ab hic et nunc absoluitur, quapropter neque sua operatio ex toto est vniuersalis, neque ex toto est particularis, neque ex toto subiicitur tempori, neque ex toto a tempore remouetur. Recte autem & ordinate sic processit natura, vt a primis ad extrema per media deueniat. Intelligentiæ enim, cum simpliciter abstractæ sint, nullo modo, intelligendo, indigent corpore, vt subiecto, vel, vt obiecto, quare simpliciter naturam cognoscunt, primo se intelligentes, & simplici intuitu, quapropter & a tempore, & a continuo, absolutæ sunt. virtutes autem sensitivæ, cum immersæ sint materiæ, tantum singulariter cognoscunt, non reflectentes supra seipsas, neque discurrentes. At humanus intellectus, sicut medius existit in esse, sic & in operari, veluti retro dictum est, vnde recepta in eo, neque penitus sunt potentia intellecta, nec actu intellecta. Pater igitur, quid sit, indigere corpore, vt subiecto, & vt obiecto, & eis non indigere, quæque indigent, quæque non indigent, & quomodo. Vtcriusque sciendum est, quod, quicumque ponunt, animam esse immortalem, & multiplicatam dicunt, quod ex eo, quod est naturæ
 imma-

immaterialis, ipsa est hoc aliquid per se
subsistens, quare & sine corpore potest esse
& operari ipsaque, sic separata existens, non
habet de virtutibus animæ nisi intellectum
& voluntatem, sicut & intelligentiæ, vnde
nullam virium sensitiuarum, vel vegetati-
uarum, habet, nisi, velut in principio valde
remoto. At quoniam ipsa inter substantias
abstractas infima est, ultra illum modum
essendi habet & alium. Nam & potest esse,
quo aliquid fit, quare veraciter potest cor-
pus ipsum informare, & ex sui imperfectio-
ne numerari ad numerationem corporum,
induitque omnes vires sensitiuæ, & vege-
tatiuæ. quare cum organo illas exercet, &
vt sic, morticina fit, intellectum autem &
voluntatem, sic coniuncta corpori, quam-
vis habeat, libere tamen eas exercere non
valet, quandoquidem sine corporali instru-
mento, saltem vt obiecto earum, officio
fungi non potest, cuius oppositum contin-
git in separatione, quoniam totaliter abs-
que organo corporali exire potest in actum.
At altera opinio, existimans, hæc esse deli-
ramenta, & principiis Philosophiæ repu-
gnantia, vt pote, quod idem fit hoc aliquid
per se subsistens & etiam, quo hoc aliquid
aliud fit, tanquam disparatos modos ope-
randi habens, modusque ille essendi separa-
tus nulla ratione, vel experimento, proba-
tus, sed sola voluntate positus, modoque
habens potentias sensitiuæ & vegetatiuæ,
modo

modo eas deserens, secundum vnum modo intelligens coniuncta, secundum alium separata, paucissimoque tempore coniuncta, infinito separata, nisi fingamus transmigrationem animarum in corpore, ipsamque incepisse, & nunquam defecturam, modo induens corpus, modo spolians, ut vulgus fert de lamiis, cumque a corpore separatur, desinit actualiter esse actus corporis, quare vel nullibi est, vel, si alicubi, quomodo igitur illuc peruenit. Aut enim alteratione, aut motu locali, non alteratione, ut manifestum est, neque motu locali, cum, sexto physic. indiuisibile localiter moueri non potest, quod si nullibi ponitur, quid igitur prohibet, secundum Aristotelem, ponere & aliquas intelligentias non mouentes orbis, infinitesque infinita otietur illa multitudo, neque sciri potest, an otietur, vel operetur, nisi confectum aliquid, vel voluntarium, ponatur, cumque materialia actu infinita esse non possunt, in quibus manifesta est multiplicatio, & etiam necessaria est in immaterialibus, in quibus non est necessaria multiplicatio, neque possibilis est distinctio in eadem specie, ponitur infinita multitudo actu. Quapropter, cum hæc omnia irrationabilia & ab Aristotele aliena esse videantur, ideo rationabilius videtur, quod anima humana, cum sit suprema & perfectissima materialium formarum, vere est, quo ali-

quid

quid est hoc aliquid, & nullo modo ipsa vere est hoc aliquid, quare vere est forma simul incipiens & desinens esse cum corpore, neque aliquo pacto potest operari, vel esse sine eo, vnumque tantum modum esse, vel operandi, habet, quare & multiplicari potest, cum istud vere sit principium multiplicandi in eadem specie, neque sunt actu infinitæ, sed tantum potentia, sicut & cetera materialia, virtutesque habet organicas & simpliciter materiales, scilicet sensitivæ & vegetativæ, verum, cum ipsa sit materialium nobilissima, in confinioque immaterialium aliquid immaterialitatis odorat, sed non simpliciter, vnde habet intellectum & voluntatem, in quibus cum Diis convenit, verum satis imperfecte & æquivoce, quando quidem Diï ipsi totaliter abstrahunt a materia, ipsa vero semper cum materia, quoniam cum phantasmate, cum continuo, cum tempore, cum discursu, cum obscuritate, cognoscit, quare in nobis intellectus & voluntas non sunt sincere immaterialia, sed secundum quid & diminute, vnde verius & ratio, quam intellectus appellari dicitur. Non enim, vt ita diximus, intellectus est, sed vestigium & umbra intellectus, cui testatur quod dicitur 2 Metaph. sicut se habet oculus nycticoracis ad lumen solis, sicut intellectus noster ad manifestissima in natura, quanquam per-

verse

verse illud exposuerit Auerroes, & quem-
 admodum luna est de natura terræ, vt dicit
 Aristoteles, lib. de anima, sic anima humana
 est de natura intelligentiæ, in Luna autem
 est terra solum secundum proprietatem,
 non autem secundum essentiam, quare &
 intelligere, est in anima humana secundum
 participationem proprietatis, & non essen-
 tiæ, hoc autem totum consonat naturæ,
 quæ gradatim procedit. Vegetabilia enim
 aliquid animæ habent, cum in seipsis ope-
 rentur. At multum materialiter, cum suis
 non fungatur officiis, nisi per qualitates
 primas, & ad esse reale earum operationes
 terminantur. Deinde succedunt animalia,
 solum tactum & gustum habentia, & inde-
 terminatam imaginationem, post quæ sunt
 animalia, quæ ad tantam perfectionem per-
 ueniunt, vt, intellectum habere, existime-
 mus. Nam multa mechanice operantur, vt
 construendo casas, multa civiliter, vt
 apes, multa omnes fere virtutes morales,
 vt patet inspicienti libros de hist. anim. in
 quibus miranda ponuntur, quæ referre ni-
 mis esset prolixum, immo, infiniti fere ho-
 mines minus videntur habere de intellectu,
 quam multæ bestię. Ponitur & cogitativa
 inter vires sensitiuas, de cuius excellentia
 quid dicere oportet, quando, teste Com-
 mentatore, 2 de anima, comm. 60, cogno-
 scat indiuidua decem prædicamentorum,
 ratioque particularis ab omnibus posita fit,
 immo,

immo, Galenus, Homerus, & multi excellentes viri, ipsam esse intellectum, existimauerunt. quod si parum ascendamus, humanum intellectum ponemus immediate supra cogitativam, & infra immaterialia, de utroque participantem, vt scilicet non indigeat corpore, vt subiecto, ad modum prius expositum, & indigeat, vt obiecto, qui modus est sibi essentialis & inseparabilis, quare inter materiales formas absolute reponendus est, cui attestatur, quod tantum cum mortalibus conuersatur, nisi fingamus, vt Antiqui, homines Deos fieri, & in cælum rapi, quod totum fabulosum, 3 & 12 Metaph. esse, existimauit Aristoteles, illudque a legibus esse constitutum, propter hominum vtilitatem. Ad hanc itaque positionem nullum sequi videtur inconueniens, omnia rationi & experimentis consonare, nihil fabulosum, nihil creditum poni. Quod si quæ videntur contra nunc modum esse, vt pote, cum sit in materia calida & frigida, quomodo fieri potest, vt non qualis fiat, & in sui opere organo non fungatur, & vniuersaliter non recipiat, hæc certe & huiusmodi, satis debilia non minus difficultatem faciunt contra priorem positionem, cum & ipsa fateatur, esse formam in materia. Quod si quis dicat, neutram opinionem esse veram, sed illam Auerrois, profecto apud me, quicumque eam opinionem imaginatur, ipse est fortissimæ imaginationis,

nationis, credoque, pictores nunquam pulchrius monstrum hoc monstro finxisse, cum hoc quoque sit contra Aristotelem, ut supra monstratum est. Quare hæc recitata mihi inter omnes probabilior videtur, magisque ad mentem Aristotelis. Ex quibus omnibus patere potest, quod multa, quæ dicuntur ab Aristotele de intellectu, videntur se inuicem oppugnare, cum minime oppugnent. Dicit enim quandoque, quod est materialis & mixtus, seu, non separabilis, quandoque vero, quod est immaterialis & separabilis. In definitione namque dicitur, quod est actus corporis organici, quandoque vero dicitur, quod nullius corporis est actus, hæc vero pugnantia videntur. quare in diuersos tramites, diuersi declinauerunt, & aliqui existimant, Aristotelem se ipsum non intellexisse, verum omnia iam aperta sunt ex prædictis, neque vlla est contrarietas. Intellectus enim absolute & qua intellectus est, omnino immixtus & separatus est, at humanus vtrumque retinet. Nam separatur a corpore ut subiecto, non separatur vero ab obiecto, intellectus etiam, qua intellectus, nullo modo est actus corporis organici, quoniam intelligentiæ non indigent organo ad intelligendum, sed tantum ad mouendum. At intellectus humanus, qua humanus, est actus corporis organici, ut obiecti, & sic non separatur, non autem, ut subiecti, & sic separatur, quare
 nul-

nullum repugnans.

In tertio autem dicto, videlicet, quod anima est fere forma hominis, apparet, quod longe melius secundum istum modum saluatur, quam secundum priorem. Est enim, vt dicebatur, valde difficile, imaginari quod vnum, per se existens, sit fere forma. quare D. Gregorius Nyssenus, vt refert D. Thomas de eo, cum vidit, Aristotelem dicere, animam esse actum corporis, dixit, Aristotelem credere, animam humanam esse corruptibilem, quia forma per se existens vere non potest esse actus corporis organici, immo, & aliqui dicunt, hoc etiam sensisse Gregorium Nazianzenum de Aristotele.

Quartum autem, scilicet, quod animae humanae sint numeratae, affirmamus, verum illa, quae superiorem modum torquebant, nos non torquent. Etenim, cum materiales sint, distinguuntur per materiam, neque infinitas animarum nos conturbat.

De quinto etiam dicimus, quod anima humana est facta, sed non per creationem, verum per generationem, cum sol & homo generent hominem, 2. Phys., & ipsa est vltima in consideratione naturali, & quod dicitur, 1. de part. cap. 1, de intellectu, non spectare ad naturalem, verum est de vero intellectu. Ipse enim est mouens, non motus, at humanus est mouens motus, quare hic est de consideratione, ille vero minime. cum, 2. Phys., quae non mota mouent, non sunt

sunt physicae considerationis, & hanc rationem tangit philosophus ibi, 1 de part. Cumque ulterius dicebatur, ipsam venire de foris, intelligendum est, ut mens simpliciter, non humana, vel, si ut humana, intelligendum est non absolute, sed, quod in ordine sensitivam & vegetativam magis participat de Divinitate. Nam, 4 de part. cap. 9, solus homo est erectae naturae, quia solus homo multae Divinitatis est particeps. Non tamen ponimus, quod homo remaneat post mortem, quantum ad eius animam, cum incipiat esse, & 1 de caelo, quicquid incipit, definit, & Plato, 8 de legibus, dicit, quicquid quomodo cunque incipit esse, & definit esse & quod dicitur de textu 17 duodecimi Metaph. non approbo Alexandri responsionem, quam ibi refert Commentator ex relatione Themistii, illud scilicet intelligi de intellectu agente (nam intellectus agens non est forma hominis) sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non corrumpitur enim quodam interius corrupto, id est, sensitivo, cui identificatur, verum Aristoteles illud intelligit de per se, & non per accidens, quasi dicat, nihil prohibere, eum remanere, qua intellectus est, non, qua humanus, cum iam, 1 de caelo, monstratum est, quod omne genitum corrumpitur, sed, quod haec mens fuerit Aristotelis de anima humana, potest manifestari ex 12 Metaph. sex.

rex.
lis o
per
bus
cite
sta
eoc
fus
go
im
fur
sta
ho
tur
am
int
tic
im
est
qu
dic
is,
ve
ho
ru
fal
to
ad
pr
te
eff
du

tex. 39 ubi scribit hæc. *Delectatio autem, qua-
 lis optima, parvo tempore nobis. Sic enim sem-
 per illis est, nobis quidem impossibile.* Ex qui-
 bus verbis primo apparet, quod Dii simpli-
 citer immortales sunt. Nam, si semper dele-
 ctantur, quoniam semper intelligunt (in
 eodem enim textu sequitur, *vigilatio, sen-
 sus & intelligentia, delectabilissimum*) si er-
 go semper delectantur, semper sunt. Ergo
 immortales sunt. At homines mortales
 sunt, quoniam paucissimo tempore dele-
 ctantur. operari enim sequitur esse. Quod si
 homo quandoque immortalis nuncupa-
 tur, id intelligitur secundum quid, quoni-
 am & 2 de part. cap. 10, dicitur, solus homo
 inter mortalia maximæ Diuinitatis est par-
 ticeps, comparatusque ceteris mortalibus,
 immortalis dici potest. Sicut enim dictum
 est, homo est medius inter Deos & bestias,
 quare sicut pallidum, comparatum nigro,
 dicitur album, sic homo, comparatus besti-
 is, dici potest Deus & immortalis, sed non
 vere & simpliciter. Quod si maiores nostri,
 homines, in Deos versos, aliquando posue-
 runt, inquit Aristot. 12 Metaph. tex. 30, hoc
 fabulose posuerunt, ad persuasionem mul-
 torum, & ad opportunitatem multorum, &
 ad leges conferens, sed solus Deus ipse pro-
 prie immortalis dicitur, in fine u. illius 39
 textus dicit, dicimus autem Deum animal
 esse sempiternum optimum, quare vita &
 duratio continua & æterna existit Deo. hoc
 enim

enim Deus. Alterum etiam ex istis verbis apparet, scilicet humanum intellectum, sine phantasmate, non intelligere. Namque æterna semper delectantur, quia semper intelligunt, ipsa in sua intelligentione non indigent phantasmate. Si enim indigerent, æterna non essent, cum, 2 de anima, phantasia sit motus factus a sensu secundum ætatum, immo, nec sunt mota ab aliquo, dum intelligunt, dicente Philosopho, eodem text. 30, diuinissimum & honorabilissimum non transmutatur. Indignius enim transmutatio & motus quidem iam tale, immo, in eis, quod intelligit, quod intelligitur, & intelligentio, idem sunt, vt, eisdem citatis textibus, dicitur, At humanus intellectus, cum paucissimo tempore intelligit, non potest absolui a phantasmate, cum non intelligat, nisi motus. Nam, intelligere, in quodam patii consistit, mouens autem intellectum est phantasma, vt patet 3 de anima, quare non intelligit, sine phantasmate, quanquam non, sicut phantasia, cognoscit, quoniam, medius existens inter æterna & bestias, vniuersale cognoscit, secundum quod cum æternis conuenit, & differt a bestiis, tamen vniuersale in singulari speculatur, quod differt ab æternis, & conuenit quoquo modo cum bestiis. Bestiæ autem ipsæ, in fine cognoscentium constitutæ neque simpliciter vniuersale, neque vniuersale, in singulari,

ri, f
pre
mo
cog
fun
& c
hæ
nul
con
por
qua
me
tes
ob
ter
vt
ten
sce
cu
no
int
ge
iec
ess
hu
iec
ne
ph
no
ab
ne
vo

ri, sed tantum singulare singulariter, comprehendunt. Sunt itaque in vniuersum tres modi animalium, cumque omne animal cognoscit, sunt & tres modi cognoscendi. sunt enim animalia omnino æterna, sunt & omnino mortalia, sunt & media inter hæc. prima sunt corpora cœlestia, & hæc nullo modo in cognoscendo dependent a corpore. alia vero sunt bestię, quæ a corpore dependent, vt subiecto & obiecto, quare tantum singulare cognoscunt. intermedia vero sunt homines, non dependentes a corpore, vt subiecto, sed tantum, vt obiecto, quare neque vniuersale, simpliciter, vt æterna, neque singulariter tantum vt bestię, sed vniuersale in singulari, contemplantur. Hos autem tres modos cognoscendi insinuauit Aristoteles, 1 de anima, cum dixit, si, intelligere, est phantasia, aut non est sine phantasia. Nam per phantasiam intelligit sensum, qui vtroque modo indiget corpore, scilicet, vt subiecto, & vt obiecto, per non esse vero phantasiam, & non esse sine phantasia, intelligit intellectum humanum, quare indiget corpore vt obiecto, & non, vt subiecto, illud autem, quod neque est phantasia & omnino est sine phantasia, vere intellectus est, & est diuinorum, neque plures modi cognoscendi ab Aristotele in aliquo loco sunt reperti, neque consonat rationi. Dicere enim, vt volunt affirmantes, intellectum humanum esse

esse absolute immortalem, ipsum intellectum duos habere modos cognoscendi, scilicet, sine phantasmate omnino, & aliū, cum phantasmate, est, transmutare naturam humanam in diuinam, & parum hoc distat a fabulis Ouidij, in libro metamorphoseos. Concedit enim, philosophos antiquos hoc fabulose posuisse ad vtilitatem legum, sicut dictum est. Quod si quis calumniabitur, quoniam dictum illud, scilicet, nos paucissimo tempore delectari, intelligendum est de homine & non de eius anima, quare homo non intelligit sine phantasmate. Homo enim mortalis est, at anima eius immortalis est, quare, vt, in separatione sine phantasmate intelligit, sed obsecro sic calumniantem, immo, cauillan-tem, videre, ne, dum Aristotelem interpretari studeat, Aristotelem corrumperet, in primis quidem, quoniam Aristoteles hic non facit differentiam inter hominem & animam, cum neque inter Deum & corpus cœleste. Dicit enim, Deum esse animal æternum. secundo, quia, si tantum de homine & non de anima eius, intelligit, ubi igitur de cognitione animæ separata loquitur? Nam ibi erat locus, cum in metaphysica sit, quæ est de separatis. Tertio, quia sic anima humana simpliciter efficeretur diuina, cum modum operandi Diuinorum sumeret, & sic poneremus fabulas Ouidij, scilicet, naturam in alteram naturam

ram

ram transmutari. Quarto, quoniam in tanta re Aristoteles nunquam verbum faciens maxime esset accusandus. quare sic excusantes Aristotelem, maxime Aristotelem inculant. Quod si quis dicat, quod de esse animæ separatae Aristoteles, 3 de anima textu, comm. 36, promittit tractare, cum dixit, se posterius pertractaturum, an humanus intellectus possit separate intelligere, quare vel liber metaphysicæ ab Aristotele non fuit perfectus, fortassis morte præuento, vel, quoniam nondum complementum peruenit ad nos, unde non mirum sit, si de eius esse separato nihil ab Aristotele habemus, quod per Commentatorem, 3 de anima, comm. 36, confirmatur, cum ipse dicat, istam quæstionem non fuisse terminatam ab Aristotele, quantum adhuc habemus per eius libros, quare est tam difficilis. Ad hoc autem dicitur, quod illa verba magis arguunt oppositum, quam propositum. Dicit enim sic, ut cum autem contingat, aliquem separatorum intelligere ipsum existentem non separatum a magnitudine, aut non, considerandum posterius. ex quibus apparet primo, quod intellectus humanus a magnitudine non est separabilis, quare sine phantasia non cognoscit, & si sic, inseparabilis est, quoniam, si est phantasia, aut non sine phantasia, inseparabilis est, verum ad quod dicitur (posterius perscrutandum)

D

dum)

dum) D. Thomas, in expositione ultimi textus 9 metaph. dicit, illo textu Aristotelem illam quæstionem determinare, quam insolutam 3 de anima reliquit, quanquam ipse D. Thomas, 3 de anima, aliter dixerit, scilicet in Metaphysica in melius mutauit sententiam, verum talis cognitio, quæ, 9 metaph., ponitur de intelligentiis, non est sine phantasmate, cum & in principio 2 metaph. dicat Aristoteles, intellectum nostrum ad separata se habere, sicut Nyctikorax ad lumen solis, vnde & D. Thomas, lib. 3 contra gentiles, cap. 48, dicit, sententiam Aristotelis de intellectu separatorum esse, quod tantum ea intelligimus secundum cursum scientiæ speculatiuæ, quare non sine phantasmate, vt notum est, & diligenter aduerte, quod ibi videtur inuenire hanc nostram opinionem, scilicet, quod Aristoteles senserit, animam humanam non vere esse intelligentiam, sed solum habere quandam participationem intellectus, quare & improprie immortalis, putotamen, quod & illud verbum (posteriorius perscrutandum) potest intelligi de libris Ethicorum. ibi enim declarat, quod vltima felicitas animi est in contemplatione abstractorum per Metaphysicam, quare idem, quod prius.

*In quo respondetur ad obiecta aliarum
opinionum.*

CAPVT X.

VT validior sit nostra positio, operæ pretium est, ad ea, quæ in oppositum per alias opiniones adducta sunt, respondere, & quoniam tenemus, in homine idem secundum rem esse vegetatiuum, sensitiuum & intellectiuum, ideo respondetur, quod contradictoria de eodem absolute dici non possunt, tamen, quod vnum absolute, & alterum secundum quid, vel ambo secundum quid, non inconuenire, sicut dicitur in Elenchis, & sic est in proposito. nam intellectus humanus absolute est mortalis & secundum quid immortalis.

Ad primum, contra secundum dictum, dicitur, quod anima humana, sic potens recipere omnes species formarum materialium, duas habet conditiones, vnam scilicet, quod secundum se est immaterialis & non indigens organo, tanquam subiecto, pro quanto recipit & intelligit illa, quod nos concedimus, verum alteram habet, quoniam formas illas non recipit, nisi mota a phantasmatis, sicut plane ibi docet Aristoteles, quare indiget organo, tanquam obiecto, sed per demonstrata, quod

sic se habet, est simpliciter materiale, & secundum quid immateriale, & hæc est nostra conclusio intenta, quod si dicitur, nunquid ipsa est forma materialis? dicimus, quod in parte fit, & in parte non, & quantum ad id, quod de immaterialitate participat, licet non cognoscat se per speciem propriam, sed aliorum, ut dicitur 3 de anima, secundum tamen illud esse, potest quoquo modo supra seipsum reflectere & cognoscere actus suos, licet non primo & ita perfecte, sicut intelligentiæ, nec mirandum est, quoniam anima intelligendo non utitur organo corporali, neque appenditiis materiæ, & si ulterius instetur, ipsa anima non habet esse, nisi in materia, & per qualitates primas una cum qualitate, sed cum operari sequitur esse, ergo sine illis operari non potest, ergo non potest operari sine appenditiis materiæ, cuius oppositum dicitur. Præterea, secundum philosophum 2 & 3 de anima, ad hoc, ut pupilla recipiat omnes colores, non solum sua essentia non debet esse color, verum nec coniuncta colori. ergo, si anima intellectiva debet recipere omnes formas materiales, nedum debet esse immaterialis, verum nec alicui formæ materiali coniuncta, & per consequens neque cum calido, vel frigido, quod tamen falsum est. verum sic opponens non videt, quod & hæc omnia sunt contra alias opiniones, nam & secundum eas anima non est

in

in materia, nisi per quale & quantum, quare & sine illis operari non poterit. quod si qua est responsio pro eis, & pro hac erit. veruntamen ad primum dicitur, quod reuera intellectus humanus non potest intelligere, nisi in materia sint quale & quantum sensibile, cum non possit operari, nisi ipse sit, ipseque esse non potest, nisi cum dispositione conuenienti, non tamen sequitur, quod per tales dispositiones intelligat, immo, vt satis liquet, non sequitur in sensu. nam virtus visiva non videt, nisi oculus sit calidus, non tamen per caliditatem, vel aliquam aliam qualitatem realem, videt, sed per speciem visibilem.

Ad secundum dicitur, quod materiale vniuersaliter non impeditur per coëxistentiam alterius materialis a cognitione, (sic enim visus non cognosceret colores, cum visui sint coniunctæ primæ qualitates) sed bene per coëxistentiam alicuius illorum, quorum ipse est perceptivus, impeditur. per rubedinem enim impeditur a cognitione aliorum colorum, quorum & rubedinis est perceptivus. quapropter, si intellectus esset pura forma materialis, cum omnium formarum materialium est perceptivus, impediretur ab earum cognitione. At, ipsum esse immaterialem, probatum est, licet non simpliciter immaterialis sit, quapropter per coëxistentiam formarum materialium non im-

peditur. alterius enim rationis sunt materiale & immateriale. intellectus enim agens non impedit possibilem a receptione specierum, quantumcunque perficiat possibilem, sicut dicit Commentator, comm. 4 & 3 tertii de anima.

Ad secundum vero, in oppositum adductum, dicitur, quod ea, quæ sunt in intelligentiis, sunt simpliciter actu intellecta, & penitus a materia denudata, quæ autem sunt in sensu, sunt mere intellecta in potentia, quæ vero sunt in intellectu humano, medio modo se habent, quoniam species primo vniuersaliter repræsentat, secundo vero, vt in supposito, quandoquidem ex toto absolui non potest a materia, cum intellectus, pro quacunque sui cognitione, moueatur ab obiecto, & in singulari speculetur vniuersale, sicut dictum est, sed per monstrata hic arguit virtutem secundum quid, non autem simpliciter immaterialem. Quod si dicitur, cum ipse intellectus sit in hac quantitate, quomodo igitur species, in eo recepta, poterit vniuersaliter repræsentare? Cui dicitur, hoc nihil prohibere, primo, quia accidit sibi, qua intellectus est, vt sit in quantitate. secundo, quoniam, etsi est in quantitate, tamen quantitas non est principium illius operationis, neque in eo opere ea per se vtitur. Tertio, quoniam ex dictis patet,

patet
& e
rur
enim
Etus
est,
nus
neq
iux
cto
ho
fi
per
qu
igi
int
int
su
fa
pt
lis
qu
ac
te
ge
se
te
el
E
n
c

patet, non ex toto absoluitur a quantitate & eius conditione, cum semper speculetur vniuersale in particulari. intellectus enim humanus habet, & quod sit intellectus, & humanus. qua enim intellectus est, vniuersale cognoscit, sed, qua humanus, vniuersale, nisi in singulari, perspicere nequit. Ad illud vero de organo dicitur, iuxta prædicta, ipsum indigere eo, vt obiecto, non subiecto, quid autem vtrumque horum sit, superiori capite dictum est, & si instetur, nonne coniungitur materiæ per qualitates primas, qualis igitur vtrique fiet? quare aut calor, aut frigus. non igitur omnia cognoscet. Ad quod dicitur, intellectum non coniungi materiæ, qua intellectus est, sed, qua coniungitur sensui, quare, etsi in opere sentiendi qualis fiat, non tamen in opere intelligendi, propter quod, vt intellectus est, non est qualis, neque organicus. Quod si vterius queratur, quod, intelligere, humanum sit accidens, quod sine subiecto esse non potest, in quo igitur ponetur ipsum intelligere? Ad quod dicitur, vere, secundum essentiam, ipsum intelligere esse in ipso intellectu, iuxta illud, 3 de anima, anima est locus specierum non tota, sed intellectus, verum, quoniam intellectus humanus est in materia, quasi per quandam concomitantiam, & ipsum intelligere,

re,

re quodam modo est in materia, sed satis accidentaliter, quoniam intellectus, quia intellectus est, accidit, esse in materia, non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipsum intelligere, sed in toto, categorematice sumpto. non enim in aliqua parte, quoniam sic esset organicus intellectus, & vel non omnia cognosceret, vel, si omnia cognosceret, ut cogitativa, tantum singulariter, & non vniuersaliter cognosceret, quare, sicut intellectus est in toto, ita & intelligere. non inconuenienter igitur Alexander posuit, totum corpus esse instrumentum intellectus, quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam, quoniam sic non omnia cognosceret, sicut neque aliqua virtutum sensitiuarum. quanquam autem sic totum corpus ponatur instrumentum intellectus quasi, ut subiectum, non tamen vere est ut subiectum, quoniam, intelligere, non recipitur in eo modo corporali, ut prius dictum est. Et, si amplius queratur, an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat, dicitur, quod, quia intelligit, indiuisibiliter recipit, quia vero sentit, vel vegetat, diuisibiliter, neque inconuenit, tam multiplicem natura, natura tot diuersos modos recipiendi & operandi habere. Ad illud vero, de experimento, in primis mirere, quomodo Diuus Thomas illud adduxerit, cum Aristoteles, 3 Et hic dicat,

dicat
lut
volu
telle
per
ma
re d
den
Phi
pos
uar
tur
ver
tur
telle
fer
no
fra
to
ter
bil
tat
lic
m
vt
be
m
m
af
h
n
qu

dicat, voluntatem esse impossibilem, veluti in appetendo immortalitatem, inde, si voluntas nostra non est, nisi in anima intellectiva, si, appetendo immortalitatem, per Arist. appetit impossibile, non ergo anima humana potest esse immortalis. Quare dicitur ad argumentum, non esse evidens signum illud, quoniam, ut ibi dicit Philosophus, voluntas naturaliter est impossibilem, cum in impossibili possit saluari ratio boni, & quod ulterius dicebatur, appetitum naturalem non frustrari, verum est, sumendo naturale, ut distinguitur ab intellectu. nam illud est opus intelligentiæ non errantis, unde, in quod fertur voluntas sine cognitione, frustrari non potest, at, si per cognitionem, frustrari potest, nisi sit recta ratio. presentato enim summo bono, etiam Diis competente, voluntas fertur in illud esse impossibile. quare, ne frustretur, oportet, voluntatem esse regulatam per rationem rectam, licet etiam dicere possemus, quod, sicut mulus medius inter asinum & equum de utrisque participat, non tamen vere habet proprietates equi, vel asini, sic & anima humana media inter materialia & immaterialia affectat æternitatem, licet eam assequi perfecte non possit. nam & mulus, habens omnia instrumenta ad generationem, perfecte eam consequi non potest, quanquam eam maxime desideret, immo

non inconuenit, aliquod naturaliter a tota specie frustrari, dummodo secundum genus non frustratur, sicut dictum est de mulis, in quibus frustrantur membra generationis, sed saluantur in suo genere, & talpa, oculos habens, non videt, sed, in animali non frustrantur, vt habetur lib. de hist. anim. Quare & humanus animus desiderat immortalitatem, quam consequi non potest absolute, sed sufficit, quod separata simpliciter consequatur. quare, Aristoteles, 2 metaphys., comparauit humanum intellectum noctuæ, & non talpæ. noctua enim aliquo modo videt, talpa autem nihil, vnde & 9 metaph. tex. vlt., dixit, intellectum humanum, in cognoscendo abstracta, non esse cæcum, sed cæcuscientem. quapropter æternitatem affectat, sed non perfecto appetitu desiderat. Ad verba autem Aristotelis patet responsio per ea, quæ dicta sunt. vniuersaliter enim corpora cœlestia, homines, bestię & plantæ, animata sunt, eorumque animæ sub vniuersali definitione animæ continentur, verum non vno modo. intelligentiæ enim, qua actuant corpora cœlestia, sunt actus corporis physici organici, sed non, qua intelligentiæ sunt etiam, & qua actuant, nihil recipiunt, sed tantum tribuunt. At humana anima simpliciter est actus corporis physici organici, quoniam nullam habet operationem, in qua aliquo

aliquo
et si
vnde
con
corp
reci
nitu
rati
actu
ieci
te n
im
con
tur
ne
pa
con
sec
mu
on
ris
ter
ge
fo
ni
qu
ni
pa
pa
hu
m
tu

aliquo modo non dependeat a corpore, etsi non, ut subiecto, saltem, ut obiecto, unde aliquid recipit a corpore, quod non contingebat in intelligentia, in mouendo corpus. ipsa enim tantum tribuit, & non recipit, sensitua autem & vegetatiua penitus immerse sunt materiae, licet vegetatiua magis, quam sensitua, quare sunt actus prorsus corporis organici, & ut subiecti, & ut obiecti, hocque recte & ordinate natura instituit. sicut enim ab omnino immobilibus, quae sunt intelligentiae, ad corpora caelestia descendimus, quae tantum secundum locum mouentur, & haec neque secundum totum, sed secundum partem, posthac vero ad generabilia & corruptibilia, quae & secundum tota, & secundum omnem modum motus, mutantur, sic & intelligentiae inter omnes animas minime sunt actus corporis organici, deinde humanus intellectus, tertio sensus, quarto vegetatiuus. indigere enim corpore, quoquo modo non absoluitur ab imperfectione, unde conuenientissimus est iste ordo. Ad id vero, quod de intellectu agente dicebatur, quoniam ipse vere est immortalis, quare & passiuus, quandoquidem ambo hi sunt partes essentiales, vel potestatiuae, animae humanae. hinc dicitur, quod verbum illud magis est in oppositum, quam in propositum. ibi enim dicit Aristoteles, quod so-

lus intellectus agens vere est immortalis,
 & semper est in actu, passivus vero non,
 cum quandoque intelligat, & quandoque
 non. quare, cum perpetuam non habeat
 operationem, neque perpetuam habet
 essentiam, vnde ad rationem dicitur, quod
 intellectus possibilis est secundum quid
 immortalis, sed ipse agens est vere im-
 mortalis, cum sit vna intelligentiarum,
 neque ipse est pars aliqua animæ huma-
 næ, sicut Themistius & Auerroes existi-
 mauerunt, sed tantum motor. Quod au-
 tem Aristoteles dixerit, esse partem ani-
 mæ, verum est, vt anima communis est in-
 telligentia & humano intellectui, ex quo
 non sequitur, quod sit pars animæ huma-
 næ. est enim fallacia consequentis, & hoc
 est simile ei, quod dicitur de materia prima.
 nam ipsa est susceptiua, secundum verum
 esse omnium formarum materialium, in-
 tellectus vero tantum secundum esse in-
 tentionale, cum lapis non sit in anima,
 sed eius species, verum, quod educit de
 potentia ad actum materiam primam, se-
 cundum esse formarum, non est aliquid
 materiae primæ, neque ei coniunctum se-
 cundum esse, sed motor vniuersalis, qui
 natura agens dici potest, sic intelle-
 ctus humanus, cum eam proportionem
 habeat in genere intelligibilium, qualem
 habet materia prima in genere sensibi-
 lium, vt etiam Themistius & Auerroes

con-

constentur, mouebitur ad suscipiendum omnes species ab aliquo, quod non est pars eius, neque ei coniunctum, & hoc dicitur intellectus agens, sicut, quod vniuersaliter mouet materiam, dicitur mouens naturale, neque verum est, quod subiungit Themistius, scilicet, quod nos sumus intellectus agens, vel, quod sit pars nostri, vt fere forma, sed tantum, vt motor. illa enim copulatio purum figmentum est. Cetera autem, quæ vltius adducebantur, aut non sunt contra positionem, aut per dicta in alio capite sunt soluta, veluti, qualiter intellectus veniat de foris, & remaneat post mortem.

 CAPVT XI.

*In quo mouentur tria dubia circa ea,
quæ dicta sunt.*

Circa ea, quæ dicta sunt, non nulla oriuntur dubia.

Primum, quoniam dictum est, animam humanam vere esse mortalem, secundum quid autem immortalem, istud quidem non videtur esse bene dictum, immo, magis dicendum videtur, simpliciter esse immortalem, & secundum quid mortalem, superiora enim continent inferiora,

ra, & non inferiora superiora. dicimus enim, corpora cœlestia continere ista generabilia & corruptibilia, & non e conuerso. quare, cum immortale sit supra mortale, magis dicendum est, animam humanam simpliciter esse immortalem, & secundum quid mortalem, cum immortale contineat mortale, quam dicamus, ipsam esse mortalem simpliciter, & secundum quid immortalem, cum mortale non contineat immortale.

Secundum dubium, quoniam, si anima est immortalis secundum quid tantum, vel igitur vere & proprie est immortalis, vel non vere & improprie, non primum, vt dictum est, neque secundum, quia, si improprie dicitur immortalis, non minus posset dici, quæcunque alia res non sit. nam & improprie posset appellari canis, vel lepus. Cur igitur magis dictum est, quod sit immortalis, quam canis, vel lepus, cum immortale improprie de ea dicatur?

Tertium dubium est, quoniam tota radix huius positionis innititur ei fundamento, scilicet, quod intellectus humanus non habet, nisi vnum, modum intelligendi, sicut & sensus, & intelligentiæ, vnum modum cognoscendi, motus autem ille est medius inter modum cognoscendi abstractorum simpliciter & animæ sensitiuæ, cum de utroque participet. vt enim vniuersaliter cognoscit, conuenit cum

abs.

abstractis, vt vero tale vniuersale non
speculatur, nisi in phantasmate, & singula-
re conuenit cum sensu, cum totaliter non
cognoscat, sine materiæ appenditiis, qua-
re concluderetur medius inter materia-
lia. verum hoc dubitationem facit, quo-
niam, si talis dependentia cognitionis in-
tellectus a phantasmate est, speculari vni-
uersale in singulari, tunc intellectus co-
gnosceret singulare, quod a multis nega-
tum est. Dicunt enim aliqui, singulare
materiale per solum sensum cognosci posse,
vel, dato, quod concedamus, intellectum
cognoscere singulare, multis tamen vide-
tur, quod, nisi reflexe, cognosci non potest,
vt, 3 de anima, tex. 10, videtur dicere Ari-
stoteles. verum, & hoc concesso, cum ista
reflexio non potest imaginari, nisi quidam
discursus, vt fere omnes interpretantur,
qui discursus non fit, nisi in tempore, &
post simplicium cognitionem, ergo ante
compositionem & diuisionem, & conse-
quenter, discursum, specularitur vniuer-
sale, & non in singulari. ergo positio falso
innititur fundamento.

*In quo ad dubitationes istas re-
spondetur.*

CAPVT XII.

AD primam igitur dubitationem dicitur, longe distare continere a participare. continere enim se habet per modum formæ, & contineri per modum materiæ. quare continens est perfectum & super excellens, ipsum autem contentum est imperfectum & excessum. verum e contrario est de participante & participato. participatum namque se habet per modum causæ & excedentis, participans vero per modum effectus & excessi. quare non conuenienter dicimus, intellectum humanum continere diuina & immortalitatem, verum e contra, sed recte dicimus, intellectum humanum participare de diuinitate & immortalitate, & non e contra. quare Aristoteles, 1 de part. cap. 10, non dixit, solus homo diuinitatem & immortalitatem continet, sed dixit, solus homo diuinitatis & immortalitatis est particeps, vel maxime, quod verbum additum est, quia & cetera mortalia de diuinitate participant. nam in omnibus naturæ numen est, vt idem dicit Aristoteles, ex Heracliti sententia, 1 de part. cap. vlt. Vtrum cetera mor-

mortalia non tantum, sicut homo. idem quoque repetit 4 de part. cap. 9. quapropter ratio cogebat, quod intellectus humanus immortalitatem non contineret, non autem, quod immortalitatem non participaret, quod ponimus. scias etiam, quod, sicut aliquid vere mortale immortalitatis est particeps, immo, omne productivum sibi similis est sic immortalitatis particeps, sicut dicitur 2 de anima, tex. 34 & 35, ita aliquid immortale mortalitatis & caduci videtur particeps. Commentator enim, 2 de cœlo, comm. 49, reddens causam, de macula lunæ, dicit, esse, quia luna est de natura terræ, citatque Aristotelem lib. de anim. verum manifestius hoc dicit lib. de proprietatibus elementorum. ponit enim, cetera elementa ab aliis erraticis participari, non igitur inconuenit, & mortale immortalis, & immortale mortali, participare.

Ad secundam dubitationem dicitur, quod, etsi inter proprie & improprie non datur medium, tamen per participationem proprietatum datur medium, sicut, licet inter substantiam & accidens non datur medium (nihil enim est, quod non sit vel substantia, vel accidens) tamen aliquid ponitur participare de proprietatibus vtriusque, sicut &, moveri, secundum partem ponitur medium inter moveri per se, & moveri per accidens, ut dicitur 5 phys. quare animus humanus, etsi

etsi improprie dicatur immortalis, quia
 vere mortalis est, participat tamen de
 proprietatibus immortalitatis, cum vni-
 uersale cognoscat, tametsi eiusmodi co-
 gnitio valde tenuis & obscura sit, non sic
 autem est de cane & lepore, quantum ad
 istam operationem. Quare obiectio, ibi fa-
 cta, cessat. Quod si dicatur, nos multum vi-
 lificare intellectum humanum, cum ipsum
 vix umbram intellectus affirmamus, hinc
 quidem dicitur, quod vere, comparando
 ipsum intelligentiis, umbra est, quod
 etiam docet Aristoteles, & in erratis de
 anima, & 2 metaph. Non enim vere appel-
 latur intellectualis, sed rationalis. intel-
 lectus enim simplex intuitu omnia intue-
 tur, at ratiocinatio discursu, composi-
 tione, & cum tempore, quæ omnia atte-
 stantur super imperfectione & materiali-
 tate eius. sunt enim hæ conditiones ma-
 teriæ. Si vero ipsum humanum intelle-
 ctum comparaueris ad cetera generabi-
 lia & corruptibilia, primum gradum no-
 bilitatis obtinebit, quanquam corpus
 imbecillissimum, & fere infinitis infirmita-
 tibus obnoxium, deteriorisque conditio-
 nis, quam sint fere omnes bestię, vt opti-
 me Plinius, lib. 7 natur. hist., manifestat.
 Adde insuper, quod homo vel est subie-
 ctus, vel aliis dominatur. si subiectus est,
 consideret pessimam suam sortem, cum
 vix de mille millibus dominantibus vnus
 me-

mediocri virtutis reperiatur, immo, quasi semper in potestate constituti sunt, amentes, ignorantes, omnique vitiorum genere referri. quam dura autem sit huiusmodi fors, satis liquet, cum nullum genus animalium sic ab aliquo suæ speciei prematur, si vero aliis dominetur, quam iniqua sit tyrannis, satis abunde & Plato de Repub., & Aristoteles in Polit., declarant, ponuntque, longe deteriorem esse tyrannidis conditionem, quam subiectum quacunque subiectione. Quicumque igitur tantum magnificat hominem, non consideret ea, quæ non experitur, sed ea, quæ scit & ante oculos habet.

Ad tertiam autem dubitationem dicendum est, quod quidam grauissimi interpretes D. Thomæ, exponentes articulum 7 quæst. 84 primæ partis summæ, vbi de hac conuersione tractat D. Thomas, dicunt, singulare reflexe intelligi, & quod huiusmodi reflexio est quædam argutio, dicuntque, quod vniuersale non cognoscitur in aliquo singulari, verum in aliquo particulari, verbi causa, quod homo non cognoscitur in Socrate, vel in Platone, sed in aliquo homine. aliquis autem homo ad hominem se habet infra terminos primi modi dicendi per se, quamuis non sit primo in tali modo, est tamen infra limites eius, sicut se habent perfectum & imperfectum ad vnamquamque rem, neque homo

homo est prior aliquo homine, cum conuertatur subsistendi consequentia. nam, si homo est, & aliquis homo, &, si aliquis homo est, homo est, quod esse non potest, homo esset prior aliquo homine. hæc autem dicta apud me sunt valde ambigua, & primo quidem, quod homo cognoscitur in aliquo homine, sed non in Socrate, neque in aliquo singulari, istud quidem in primis videtur esse contra experimentum, quoniam, quantumcunque immateriale, vel vniuersale, cognoscamus, semper nobis formamus aliquod idolum in cogitativa, in quo illud speculamur, vt & D. Thomas ibidem dicit, modo tamen idolum est quoddam singulare & singulariter repræsentans, ratioque ad illud tendit, nam vult probare, nos intelligere per conuersionem ad phantasmata, quod fingi non potest, nisi singulare, quoniam homo est in Socrate, & equus in hoc equo, etenim hæc sunt eius verba, quare ex eo, quod homo est in hoc phantasmate. aliter enim probatio non esset conueniens. non enim ex eo, quod est indifferenter in aliquo homine, cognoscit in hoc phantasmate, & certe huius interpretis dictum literæ contradicit. sic enim stat litera, cognoscit in aliquo indiuiduo, quod manifestat per verba subsequencia. sequitur enim, natura humana est in hoc homine, & equina in hoc equo. Amplius difficilimum est
apud

apud me, intelligere illam argumentationem, cum hoc, quod mihi videtur multipliciter deficere. nam, ex primo priorum, omnis vera argumenratio habet aliquam propositionem vniuersalem, quoniam singulare ex singulari infertur, vniuersalis autem propositio inductione habetur, vt I & I qost. patet. Inductio autem est singularium, vt satis notum est. quare in cognitione singularis præsupponitur singularis cognitio. Amplius, si ad intellectiōnem Socratis indigemus illa obscurissima arguitiōne, quam ipse dicit, tunc magnum tempus apponeretur ad cognoscendum Socratem post hominis cognitionem. ego quoque fateor, me intelligere, Socratem esse hominem, nihilque de illa arguitiōne intelligo, puerique & idiotæ, discursu carentes, nescirent, hoc esse hominem, & illud canem, cum arguitiōnem illam non habeant. Præterea aliquis homo secundum ipsum, non est singulare, licet determinet hominem. sed nihil videtur in aliquo homine esse determinatiuum hominis, nisi illud syncategorema (aliquis) quod non videtur, cum in se plus habeat, quam homo, & tamen determinans debet se habere in minus, quam determinatum. Præterea, quod ipse dicit, hominem, & aliquem hominem, esse simul, quoniam mutuo se inferunt, verum eodem argumento, si omnia singularia, contenta sub homine,

ne, accipiantur eodem modo, sub disiunctione se inferent cum subsistendi consequentia. nemini tamen dubium est, quod homo, secundum intellectum, est prior singulari, quamuis non secundum rem, & de prima est sermo. Porphyrius namque, in communitatibus, probat, genus prius esse differentiis & speciebus, quoniam, sublato genere, nec sunt species, nec differentia, verum, ipsis sublatis, non aufertur genus, quod equidem intelligi nequit secundum rem, sed tantum secundum intellectum. Quare mihi dicendum videtur, quod intelligit hominem in singulari, indeterminate tamen, quoniam, etsi nunc intelligo hominem in Socrate, possum tamen & in Platone, & in quouis alio, dummodo sit in aliquo singulari, sicut omne corpus est in vno loco singulari, indeterminate tamen, diciturque, quod simul tempore cognoscit vniuersale & singulare, licet prius natura vniuersale. quamquam non desint, qui, singulare prius intelligi, affirmant, &, vt existimo, nedum natura, verum & tempore, cum ponant, vniuersalis cognitionem per comparationem singularium haberi. verum pro nunc cum prima opinione transeamus. Cumque dicebatur, quod singulare non cognoscitur, nisi reflexe, ex 3 de anima, quamuis Themistius & Auerroes sic illa verba non interpretatur, verum, hoc nunc concesso,

cessio
lecti
nem
vtan
phy
dit,
mor
min
hun
sing
ctu
mer
per
tum
quo
gni
iden
log
con
cur
uer
spe
nor
sim
tell
sing
est
ius
leo
ner
in
nor

cesso, dicimus, vere & proprie talem intel-
 lectionem esse reflexionem & conuersio-
 nem ad phantasmata, vt verbis D. Thomæ
 vtar, quod apertum est videre, num. 8 de
 physico auditu, in ea parte, in qua osten-
 dit, motus reflexos non continuari. definit,
 motum reflexum eum esse, qui in idem ter-
 minatur, a quo incepit, verum, cum anima
 humana per cogitatuam comprehendit
 singulare primo, deinde eadem per intelle-
 ctum vniuersale comprehendat, quod ta-
 men in eodem singulari speculatur, quod
 per phantasiam cognitum est, vere redi-
 tum facit, & per consequens conuersionem,
 quoniam, ex singulari, per phantasiam co-
 gnito, eadem anima per intellectum ad
 idem redit, neque satis video, quomodo syl-
 logismus, vel argumentatio, reflexio, vel
 conuersio, commode nuncupari possunt,
 cum non ex eodem in idem, verum ex di-
 uerso in diuersum, procedant, eademque
 specie vtrumque comprehenditur, licet
 non æque primo, neque inconuenit, plura
 simul intelligi, dum per vnã speciem in-
 telligantur, magis autem hoc, quam illud,
 singulare comprehendit, quoniam huius
 est phantasma, non illius. etenim, ex hu-
 ius leonis inspectione, leonem, & hunc
 leonem, intelligo, non tamen magis leo-
 nem, ex hoc, quam ex illo, qui moratur
 in syluis. etenim, si illum inspicerem,
 non minus leonem intelligerem, verum
 hunc

hunc intelligo, & non eum, qui in syluis, quia huius, & non illius, phantasma habeo. quare fundamentum stat.

CAPVT XII.

In quo multe ardua difficultates mouentur aduersus id, quod dictum est.

Verum, aduersus positionem hanc maiores difficultates insurgunt, quibus, quantum video, satisfacere, non leue est.

Primo, quia, si anima humana est mortalis, quemadmodum conclusum est, tunc non dabitur vltimus finis hominis, quia homo est, & sic non erit felicitabilis, sed huius oppositum ponitur ab Aristotele, 1 ethic., vt satis liquet. Est etiam contra commune dictum, vbi dicitur, quod homo est animal felicitabile, cum sit rationis capax, quod etiam patet ex suo opposito, cum, 2 phys., diffortunium, seu infelicitas, non cadit in bestias, sed tantum in rationalia. ergo anima non est mortalis. Omnia patent, excepta conditionali, quæ est maior propositio, scilicet, quod, si esset mortalis, non esset vltimus finis hominis, quæ hominis, quæ sic probatur, quoniam, si quis esset vltimus finis talis

talis
neq
possi
mon
latio
les.
bus,
virtu
telled
non
restat
intel
patet
posse
entia
sicut
ethic
litur
tio e
nii, d
bus
& no
rarif
lis vi
ana d
aute
boni
orba
desi
vald
mag
decl
in t

talis cum in parte vegetatiua & sensitiua
 neque in bonis corporis, vel fortunæ, poni
 possit, vt satis stricte Aristoteles, 1 ethic., de-
 monstrat, & Boetius copiose, 2 & 3 de conso-
 latione, & D. Thomas, lib. 3 contra Genti-
 les. Ergo in bonis animi, seu eius virtuti-
 bus, poneretur eius felicitas. Verum, cum
 virtutes animi diuidantur in morales & in-
 tellectuales, & in moralibus felicitas poni
 non possit, vt citati viri lucide ostendunt,
 restat, quod intellectualibus. Diuisis autem
 intellectualibus in suas partes, vt 6 ethic.
 patet, in nulla videtur rationabiliter poni
 posse felicitas, præterquam in habitu sapi-
 entia, quæ præcipue de Deo contemplatur,
 sicut plana videtur Aristotelis sententia, 10
 ethic. Sed & hoc ex multis rationibus refel-
 litur. Primo quidem, quoniam talis cogni-
 tio exigit hominem valde excellentis inge-
 nii, & præter hoc totaliter abdicatum a re-
 bus mundanis, bonæ naturæ, scilicet sanæ,
 & non indigentem necessariis. verum tales
 rarissimi esse possunt, etiam in longis sæcu-
 lis vix vnus reperitur, quod docet quotidi-
 ana experientia, & historiarum declarant, hoc
 autem repugnat rationi felicitatis, quia est
 bonum conueniens cuilibet homini non
 orbatum, cum quilibet homo naturaliter eam
 desideret. Amplius, quoniam talis cognitio
 valde debilis est, & multum incerta, cum
 magis sit opinatiua, quam scientifica, quod
 declarant diuersæ opiniones, cum vix duo
 in talibus reperiantur consentientes, no-

sterque modus intelligendi idem demonstrat, qui est per sensus, & talia remotissima sunt a sensibus, quo fit, ut magis ignorantia, quam cognitio, & suspicio, quam certitudo, debeat appellari. quis autem hanc ponet esse felicitatem, cum in felicitate quiescimus, in hac vero titubamus & non quiescimus? Insuper felicitas rationem habet termini, hæc vero tota est in via, cum nullus tantum scit, quantum scire potest, immo, quanto magis scit, tanto magis scire desiderat. Præterea ad istam capeffendam, quot artes, quot scientiæ, quot labores, quot vigilæ sunt requisitæ. quare, cum vix vita sufficiat, pro vna arte capeffenda, quomodo ad talem finem peruenire poterit? Cumque quis intuebitur, quam incertus sit de vita sua, de viribus suis, de eventibus, potentibus eum impedire & tollere eum de medio, quomodo tantum & tam difficile iter aggreditur? Amplius, cum tempus generationis talis felicitatis sit maximum, viæque perueniendi difficilima. Oportet enim hominem se quasi totum abdicare a corpore, cum sit in corpore, & dubius est de euentu, & etiam, postquam pervenerit, in momento eam amittere, vel moriendo, vel ex aliquo alio casu. quomodo igitur ista non verius nuncupabitur infelicitas, quam felicitas? Quare non irrationabiliter multi dixerunt, si anima humana mortalis est, longe deteriorem esse conditionem hominis, quam bestię cuiusvis, inspecta hominis

im-

imbecillitate, quantum ad corpus, quod totum infirmitatibus est subiectum, & animi inquietudine, qui semper huc atque illuc vertitur.

Secundo, quia, stante animi humani mortalitate, homo in nullo casu, quantumcunque urgentissimo, deberet eligere mortem, & sic remoueretur fortitudo, quæ præcipit, contemnere mortem, & quod pro patria & bono publico debemus mortem eligere, neque pro amico deberemus exponere animam nostram, immo, quodcunque scelus & nefas perpetrare magisque mortem subire, quod est contra Aristotelem, 3 ethic. & eiusdem, & contra naturam, cuius signum est, quod naturaliter odimus ista facientes, etiam pro eorum vita tuenda, eosque vituperamus, naturaliter autem contraria facientes amamus & laudamus. Quod autem hoc sequatur, satis patet, quia electio habet rationem proprii boni, modo mors totum bonum destruit, nihilque in ea est eligibilis, quod etiam patet ex Platone in Phædone, ubi testatur, mortem æquo animo non esse ferendam, nisi spes esset de meliori vita, dicit quoque, 5 de legibus, qui hanc vitam summum bonum censet, eam dedecorat. D. Thomas etiam, 3 ethic., quasi dubitat, quomodo ponentes, animam esse mortalem, possunt eligere mortem, & in expositione symboli Apostolorum, dicit, super parte illa (carnis resurrectionem) quod procul dubio, nisi esset spes resurrectionis, quod-

cunque flagitium esset potius perpetrandum, quam moriendum.

Tertio, quia sequitur, aut Deum non esse gubernatorem Vniuersi, aut iniquum, quorum vtrumque scelus est. Nam, si non omnia gubernaret, non esset Deus, & si Deus, summum bonum, cum nihil potentialitatis habeat, & si summum bonum, quomodo in eo iniquitas? Hoc autem apertum est, videre, quia tot mala in hoc mundo fiunt, quæ ignota hominibus sunt, & si nota, impunita reliquuntur, immo, sæpe pro malo maxima bona reportant, e contra de bonis, qui vel non cognoscuntur, vel, si cognoscuntur, remanent sine præmio, & multoties mortem & damna sustinent. hæc autem vel non cognoscit Deus, vel, si cognoscit, & sic impunita, vel sine præmio, relinquat, sicut dicit Hieronymus, Deus non est.

Quarto, quia omnes leges, tam, quæ fuerunt, quam, quæ sunt, ponunt, animam post corpus remanere, & sic hoc est maximum famosum & in toto orbe celebratum. quare vel oportet dicere, animam esse immortalem, vel, quod totus mundus decipitur, famosumque ex toto esset falsum, quod etiam Philosophus, in de somno & vigilia, negat.

Quinto, quia multa sunt experimenta, per quæ euidenter comprehenditur eius immortalitas. Plato namque, in Phædone, refert, quod circa monumenta visa sunt phan-

phantasmata umbrosa animarum, & hæc sunt animæ malorum hominum. dicit etiam, 9 de legibus, occisorum animas sæpe interfectores hostiliter insequi, propter quod aliqui existimauerunt, ad præsentiam interfectoris vulnera sanguinem emittere. refert quoque, 10 de Repub., quendam Pamphilum a mortuis resurrexisse, qui de pœnis & malorum cruciatibus horrenda referebat. Plinius quoque, iunior, narrat, Athenis infamem fuisse domum, in qua & simulacrum horridi senis aspiciebatur, & strepitus audiebatur, atque Athenodorum, Tarsensem philosophum, simulacrum illud vidisse conductâ domo, eoque duce comperisse, in area domus sub terra, ossa incertâ catenis, & sicut mos erat, sepelisse, domum deinde illam a strepitu liberatam. refert quoque Possidonius, Stoicus, quod duo quidam Arcades familiares, cum Megaram venissent, alter ad hospitium, qui, ut cœnatî quieverunt, nocte visus est in somnis ei, qui erat in hospitio, ille alter orare, ut subueniret, quod sibi a caupone interitus pararetur. hic, primo territus somno, surrexit, deinde, cum se collegisset, idque visum pro nihilo habendum, duxisset, recubuit, tum ei dormienti ille idem visus est rogare, ut, quoniam sibi viuo non subuenisset, mortem suam saltem ne inultam esse pateretur, se, interfectum a caupone, in plaustrum esse coniectum, & supra sterces iniectum. petere, ut mane adesset ad portam, prius-

quam plaustrum ex oppido exiret. hoc ergo somnio commotus, mane bubulco præsto ad portam affuit, quæsiuit, quid esset in plaustro, ille, perterritus, fugit, mortuus erutus est, caupo, re patefacta, pœnas dedit. Simonides quoque, cum ignotum quendam proiectum mortuum vidisset, eumque humasset, haberetque in animo nauem conscendere, moneri, visus est, ne id faceret, ab eo, quem sepultura affecerat, si nauigasset, naufragio periturum. rediit Simonides, ceteri naufragium fecerunt. infinitaque huiusmodi adduci possent. Testor ego quoque, me multa per somnia habuisse, quæ quasi consilia sunt. quare, animas defunctorum esse, aperte hæc videntur declarare.

Sexto, quia multa leguntur, & experientia sentiuntur, quod quidam a dæmonibus vexantur, qui & præterita, & futura, prænuntiant, referuntque, se esse animas aliquorum defunctorum. experimenta autem negare, est impudentiæ & vesaniæ.

Septimo, quia & Aristoteles videtur ponere animas immortales, tum, quia, i Ethic., dicit, pronepotum infortunia aliquid facere ad animas defunctorum, tum, quia ponit, eas præmiari post mortem. Nam, lib. 2 œconom. cap. 2, sermonem faciens de Alceste & Penelope, dicit, quod, factæ in malis fideles, sibi præparauerunt gloriam immortalem, & iuste a viris honoratæ sunt, neque a Diis sunt immeritæ.

Octauo, quia omnes huius sententiæ sectato-

Etatores fuerunt & sunt viri impiissimi & scelestissimi, sicut Epicurus ignauus, flagitiosus Aristippus, infanus Lucretius, Diogoras, dictus Athenis Epicureus, bestialissimus Sardanapalus, & omnes, quorum conscientia premitur a flagitiosis criminibus, at contra viri sancti & iusti, quorum immaculata est conscientia, asseueranter eam immortalem pronuntiant. Quare Plato, epist. ad Dionysium, quæ incipit, Audiui ex Archedemo, vbi sic dicit. Fit enim natura quadam, vt ignauissimi homines nihil curent, quæ sit de ipsis futura opinio, probatissimi autem viri cuncta faciunt, quo in futuris seculis bene de se loquentes homines audiant, quam ego coniecturam facio, esse aliquem sensum his, qui mortui sunt, rerum nostrarum, quoniam optimi animi sic forte diuinant, deterrimi nequaquam, validiora vero sunt diuinorum virorum præfagia, quam aliorum.

In quo ad obiecta respondetur.

CAPVT XIV.

ARduum quippe & onerosum mihi videtur his argumentationibus satisfacere, & eo præsertim, quoniam famosum est, animam post mortem remanere, &, vt, & metaph., scribitur, difficile est, contra consuetudinem loqui, verum, quantum dabitur facultas in materia, saltem probabiliter dicere conabimur.

Pro responsione igitur ad primum, sci-

endum est, quod vnaquæque res, saltem perfecta, habet aliquem finem, cumque finis boni rationem obtineat, vt dicitur 2 Metaph., non tamen, quod est magis bonum, det vnicuique rei pro fine assignari, sed solum secundum quod conuenit illi natura & ei proportionatur. Nam, etsi, sentire, melius est, quam, non sentire, non tamen lapidi conuenit, sentire, neque esset bonum lapidi. sic enim non amplius esset lapis. quare, assignando finem homini, si talem, qualem Deo & intelligentiis, assignarem, non conueniens foret assignatio, quandoquidem sic non esset homo. Secundo accipiendum est & maxime memoriæ mandandum, quod totum genus humanum vni singulari homini comparari potest, in vno autem indiuiduo humano sunt multiplicia & diuersa membra, quæ & ad diuersa officia, siue diuersos fines proximios, sunt ordinata, cum hoc tamen, quod omnia ad vnum finem deputata sunt. quare omnia illa in aliquibus debent communicari. quod si ordo iste præuaricaretur, aut homo non esset, aut incommode. omnia vero membra ordinantur in communem utilitatem ipsius hominis, & aut vnum est necessarium altero, & e contra, aut saltem vtile, licet aliquando & illud magis, illud vero minus, vnde cor necessarium est cerebro, & cerebrum cordi, corque necessarium est manui, manus vero utilis cordi, & dextera utilis sinistra, & sinistra dextræ, omni-
aque

aque membra communicant in vita & naturali calore, indigentque spiritu & sanguine, sicut ex libro de animalibus apertum est videre, vltraque hæc in quibus communicant, singulum membrum singulare habet officium. Cor enim vnum, cerebrum alterum, hepar aliud, & sic de residuis, vt eodem lib. de anim. declarat Aristoteles, verum copiosius Galenus, libro de vtilitate particularum. hæc autem officia, siue opera, non sunt æqualia, verum vnum prius, & alterum posterius, vnum perfectius, & alterum imperfectius. Nam, secundum Aristotelem, cum cor sit nobilissimum & primum, ideo officium eius est nobilissimum & primum, & sic de reliquis discurrendo, & quantumcunque cerebrum, verbi causa, non sit ita perfectum, sicut cor, in suo tamen genere potest esse perfectum. quare, sicut omnia membra inter se habent latitudinem & diuersitatem, ita vnumquodque genus membri, infra tamen certos terminos. etenim, neque omnia corda sunt æque magna, vel consimiliter calida, & sic de residuis membris illud quoque observandum est, quod, quantumcunque inter ista membra sit tanta diuersitas, non tamen ea est talis, vt discordiam pariat, sed debet esse commensurata diuersitas. quod si vltra modum fiat, aut perditio indiuidui, aut ægritudo, consequitur, si etiam non esset illa commensurata diuersitas, indiuiduum minime consistere posset. Etenim, si omnia membra essent

aut cor, aut oculus, animal non esset, veluti in symphoniis & concentibus, si omnes voces essent vnus ordinis, non causaretur concentus & delectatio, taliterque disposita sunt, vt neque vniuersum indiuiduum, neque aliqua eius pars, meliori modo potest esse disposita, quam fit, sicut Plato, in Timæo, dixit, quod Deus dedit vnicuique, quod optimum sibi & vniuerso. Eodem itaque pacto censendum est de toto genere humano. Vniuersum namque humanum genus est sicut vnum corpus, ex diuersis membris constitutum, quæ & diuersa habent officia, in communem tamen utilitatem generis humani ordinata, vnumque tribuit alteri, & ab eodem, cui tribuit, recipit, reciprocaque habent opera, neque omnia possunt esse æqualis perfectionis, sed quibusdam data sunt perfectiora, hæcque inæqualitas si tolleretur, aut genus humanum periret, aut non incommode constaret. habent tamen alia, in quibus omnia, aut fere omnia, communicant. Secus enim non essent partes vnus generis, & ad vnum commune bonum tendentia, sicut de vnus singularis hominis membris dicebatur. Neque inæqualitas inter homines, commensurata tamen, debet discordiam parere, immo, sicut in symphonia vocum commensurata diuersitas concentum delectabilem facit, sic commensurata diuersitas inter homines perfectum, pulchrum, decorum & delectabilem, generat, incommensurata

vero

vero contrarium. His igitur sic digestis, dicamus, quod omnes homines, ad huiusmodi finem communem consequendum, debent in tribus intellectibus communicare, scilicet speculatio, practico, & factivo. Nullus enim homo est, non orbatus, & in ætate debita constitutus, qui aliquid horum trium intellectuum non habeat, veluti nullum est membrum, quod sanguine & calore naturali non participat. Vnusquisque etenim homo habet aliquid de speculatio-
ne, & forte in vnaquaque scientia speculatio-
na, quia saltem principia, quæ, vt 2 metaph. dicitur, sunt sicuti ianua domus, quas nullus ignorat. Quis enim est qui prima principia ignoret, veluti de quolibet dicitur esse, vel non esse, non contingit idem simul esse, & non esse? quis omnino Dei ignarus, entis, vnius, veri, boni? & sic de reliquis, quod nimis onerosum esset percurrere. hæc autem ad Metaphysicam pertinent. De naturali quoque manifestum est, cum ista subiaceant sensibus, quæ primo intellectui occurrunt. in Mathematica quoque illud clarum est videre, cum sine numeris & figuris vita humana duci non possit, omnesque homines, horas, dies, menses & annos, cognoscunt, multaque alia, quæ sunt Astronomici negotii, non minusque; nisi cæcus sit, aliquid de visionibus cognoscit, quod est opus Perspectiuæ, nisi que surdus sit, de concentibus, quod ad Musicam spectat. quid dicam autem de Rhetorica &

Dialectica? quandoquidem Aristoteles, in prooemio Rhetoricæ, dicat, propter quod & modo quodam omnes participant ambabus. De intellectu autem operatiuo, qui est circa mores, respublicas, & res domesticas, illud quidem apertissimum est, cum unicuique datum sit, bonum & malum cognoscere, esse partem ciuitatis & familiæ. Etenim, huiusmodi intellectus vere & proprie humanus nuncupatur, vt Plato, in de Republica, & Aristoteles, in Ethicis, testantur. de factiui autem intellectu illud in propatulo est, quandoquidem nullus homo sine hoc vitam degere potest. Etenim, sine mechanicis & necessariis ad vitam, homo non potest durare. verum scire, oportet, quod, tametsi vnusquisque homo de tribus enumeratis intellectibus ex toto non priuetur, non tamen homo æqualiter se habet ad hos. Nam speculatiuus intellectus non est hominis, sed Deorum, vt tradit Aristoteles, 10 Ethic., & Plato, in Timæo, maximum donum Deorum est Philosophia, quare nullo pacto in hoc homo cum ceteris mortalibus communicat. Ideo, etsi homines omnes aliquid huius habent, exacte tamen & perfecte paucissimi & habent, & habere possunt, propter quod contingit, quod ea pars generis humani, quæ se totam speculationi tradit, eam proportionem tenet in genere hominum, quam cor in genere membrorum, quanquam & latitudo modorum sit, vt quidam mathematici, quidam physici, qui-

quidam medici, quidam vero metaphysici, sint, interque omnes istos modos est latitudo, sicut satis liquet. intellectus autem factivus, qui infimus & mechanicus est, omnibus quidem hominibus est communis, immo, & bestia hoc participant, ut docet Aristoteles, i de hist. animal., cum multae bestiae casas construunt, multaque alia, quae intellectum factivum praerendunt, hincque maxime necessarius est, adeo, ut maior pars hominum circa hunc detenta sit, quare femineus sexus fere ex toto huic incumbit, ut, texere, filare, suere, &c. maximaque hominum pars agriculturæ vacat, deinde diuersis artificiis, neque, qui vni incumbit, alteri artificio commode incumbere potest. quapropter Plato, in de Repub., & Aristoteles, in Polit., iusserunt, ut, quemadmodum vnum membrum commode non exercet diuersa officia, sic nec vnus artifex diuersis artificiis vacare debet. neutrum enim consequetur. operatiuus autem intellectus, vere conuenit homini, & vnusquisque homo, non orbatus, perfecte eum consequi potest, & secundum eum simpliciter & absolute homo dicitur bonus, & malus, secundum vero speculatiuum & factiuum, nisi secundum quid, & cum determinatione. Secundum namque virtutes & vitia, homo dicitur bonus homo, & malus homo, at bonus metaphysicus non bonus homo dicitur, sed bonus metaphysicus, bonusque domiciator non bonus absolute, sed bonus domifi-

cator, nuncupatur. quapropter homo non indigne fert, si non metaphysicus, physicus, vel faber, appelletur, at, si fur, intemperatus, iniustus, imprudens, vel aliquid huiusmodi vitiosum, dicatur, maxime indignatur & excandescit, tanquam, esse studiosum, vel vitiosum, humanum sit, & in nostra potestate repositum. At, esse Philosophum, vel domificatorem, non nostrum est, neque homini necessarium. Quo fit, vt omnes homines possint & debeant esse bene morigerati, non autem omnes philosophi, mathematici, domificatores, &c. Neque enim constaret genus humanum, nisi esset tanta diuersitas, sicut supra de membris dictum est. Redeuntes igitur ad propositum, dicimus, quod finis generis humani in vniuersali est, participare de illis tribus intellectibus, secundum quos etiam homines inter se communicant & viuunt, & vnus alteri aut est utilis, aut necessarius, sicut omnia membra in vno homine communicant in spiritu vitali, & habent operationes mutuas inter se, & ab hoc fine homo absolu non potest, verum, quantum ad intellectum practicum, qui proprie hominis est, quilibet homo perfecte debet habere. Ad hoc enim, vt genus humanum recte conseruetur, quilibet homo debet esse virtuosus moraliter, & quantum possibile est, carere vitio, sibi que imputatum est vitium, tanquam suum, in quocunque statu reperiat, siue egenus, siue pauper, siue diues, siue me-

mediocris, siue opulentus. De aliis autem intellectibus non est necessarium, immo, neque possibile, neque conuenit generi humano. Non enim constaret mundus, si quilibet esset speculatiuus, immo, neque ipse, cum impossibile sit, vnum genus hominum, utpote physicum, sibi esse sufficiens, neque esse tantum domificatorum genus, vel aliquid huiusmodi, neque fieri potest, ut vnum perfecte exerceat opera alterius, nedum omnium, sicut contingit in membris. quare vniuersalis finis generis humani est, secundum quid de speculatiuo & facti- uo participare, perfecte autem, de practico. Vniuersum enim perfectissime conseruaretur, si omnes homines essent studiosi & optimi, sed non, si omnes essent philosophi, vel fabri, vel domificatores, neque ita est in virtutibus moralibus, sicut in artibus & scientiis, quod vna impediatur aliam, & incumbere vni, impediatur, incumbere alteri, verum, ut dicitur in ethicis, virtutes morales sunt connexæ, & qui perfecte habet vnum, habet omnes. quare omnes debent esse studiosi & boni, esse vero philosophum, mathematicum, architectum, sunt fines partiales, sicut cerebrum habet proprium officium, & hepar suum, neque ista inæqualitas in genere humano debet parere inuidiam & lites inter ea, sicut neque diuersitas in membris, immo, vnionem & pacem, maxime, cum quilibet debet esse moralis, a quo salia relegata sunt, & sicut vnumquodque
ele-

elementum secundum totum categorice
 est debite situatum, aliqua tamen pars ipsi-
 us melius, quam alia. Non enim quælibet
 pars ignis tangit sphaeram lunæ, nisi, vt toti
 coniuncta est, neque qualibet pars terræ est
 centrum mundi, nisi, ratione totius, ita,
 non quilibet habet vltimum finem, qui
 conuenit parti, nisi, vt pars generis humani,
 sufficit autem, habere communem finem
 humanum. quapropter ad rationem dici-
 tur, quod si homo mortalis est, quilibet
 homo potest habere finem, qui vniuersali-
 ter conuenit homini, qui tamen competit
 parti perfectissimæ, non potest, neque con-
 uenit. sicut non quodlibet membrum po-
 test habere perfectionem cordis & oculi,
 immo, non constaret animal, sic, si in quoli-
 bet homo esset speculatiuus, non constaret
 communitas humana. quare & plura cli-
 mata, & diuersæ regiones sunt necessariae.
 felicitas igitur non stat in habitu specula-
 tiuo per demonstrationem, tanquam con-
 ueniens vniuersaliter generi humano, sed
 tanquam primæ parti principali eius, &
 quantumcunque ceteræ partes ad talem fe-
 licitatem peruenire non possint, non tamen
 ex toto priuantur felicitate, cum aliquid
 speculatiui, & aliquid factiui, habere pos-
 sint, perfecteque practici, qui habitus quasi
 vnumquemque beatificare potest. agrico-
 la enim, vel faber, egenus, vel diues, si mo-
 ralis sit, felix nuncupari potest, & vere nun-
 cupatur, forteque sua contentus, abit, cum
 hoc

hoc, quod etiam, præter felicitatem moralem, potest appellari felix agricola, vel felix domificator, si feliciter in agricultura operetur, vel in construenda domo, licet non tam proprie propter hoc felix nuncupetur. Hæc enim non sunt in potestate humana, sicut virtutes & vitia. non igitur genus humanum a suo fine frustratur, nisi seipsum talem faciat, &, quod ulterius addebatur, quoniam talis speculatio non videtur posse facere hominem felicem, cum sit valde debilis & obscura, huic dicitur, quod, tametsi in ordine ad æterna huiusmodi sit, & ad eam, quæ intelligentiarum, tamen inter res morales nihil excellentius haberi potest, sicut Plato, in Timæo, dixit, neque mortalis immortalem felicitatem appetere debet, quoniam immortale mortali non conuenit, sicut ira immortalis non conuenit homini mortali, vt, 2 rhetor., dicit Aristoteles. quare primo supposuimus, quod unicuique rei proportionatus finis assignetur. Si enim homo sit temperatus, non impossibilia appetet, neque, si conueniunt. talem enim habere felicitatem, est proprium Deorum, qui nullo modo a materia & transmutatione dependent, cuius oppositum contingit in humano genere, quod est medium inter mortalia, &, cum ulterius dicebatur, quia finis debet quietare, hoc autem hominis intellectum & voluntatem non quietare, hinc dicitur, quod Aristoteles, in fine Ethic., non ponit felicitatem humanam tanquam

quam perfecte quietantem, immo, ponit, quod, quantumcunque homo sit felix, non tamen tam stabilis est, quin multa perturbent ipsum. non enim esset homo. verum non remouent a felicitate, sicut non quivis ventus evellit arborem, licet moueat folia. quare, in humana felicitate, sufficit stabilitas non remouibilis, licet aliquo modo conturbabilis, immo, quod plus est, & in quacunque ætate. In inuenili enim, si exactam non habet cognitionem, quæ in virili congruit, dummodo habeat iuuenili congruentem, contentus est, pro illa ætate, neque amplius appetit, quam sibi conueniat, quare neque angustiabitur, vt dicebatur, &, cum ulterius procedebatur, quod nunquam tanta scit, quanta scire potest, nec tam clare, quin clarius, dico, quod hoc non tollit felicitatem eius, dummodo tantum habeat, quantum sibi pro illo statu conuenit, & ex parte sui non deficiat. Nam temperati appetitus est, tantum appetere, quantum diligere potest. ita temperati est, contentari eo, quod sibi conuenit & habere potest. Et, cum ulterius adiungebatur, cum homo sciat, se cito amissurum scientiam, &, quod multis modis auferri potest, magis sibi erit miseria, quam felicitas, hinc dicitur, quod illiberalis hominis est, non velle restituere, quod gratis accepit, cum homo præsupponitur mortalitatis. Nam & purgatoriam antiqui appellauerunt, cum ea lege receperit, vt sciat, naturæ concessuram, gratias Deo &

na-

naturæ ager, semperque erit paratus, mori, neque mortem timebit, cum vanus sit timor de ineuitabilibus, nihilque mali conspiciat in morte. Cumque ulterius inferebatur, quod hominis conditio longe peior esset quocunque bruto, certe, mea sententia, hoc non est philosophice dictum, cum opera bestialia, quantumcunque quieta, in suo genere supponantur inquieta in genere intellectualium. quis mallet, esse lapidem, vel ceruum, longæ vitæ, quam hominem, quantumcunque vilem? cum hoc, quod vir prudens, in quolibet statu & tempore, potest ferre animum quietum, quamuis a tribulationibus corporeis vexaretur, immo, vir sapiens magis eligeret, se esse in extrema necessitate, & in maximis tribulationibus, quam, esse insipientem, ignaum & vitiosum, in dispositione contraria neque verum est quod, videns immensos labores, abdicationem a voluptatibus corporalibus, obscuram agnitionem de rebus, facilem amissionem acquisitorum, magis declinaret ad vitia & corporalia, quam moueretur ad acquirendam scientiam, si vir iste secundum rationem operatur. Nam quæcunque modica particula scientiæ & virtutis præponenda est omnibus delectationibus corporalibus, immo, & regnis ipsis, in quibus superabundant tyrannides & vitia. Quare primum argumentum non videtur convincere, animam esse immortalem.

Ad secundum, in quo inferebatur, quod,
posi-

posita mortalitate animæ, tunc nunquam debeamus eligere mortem, huic dicitur, minime illud sequi, verum magis oppositum. nam, 3 Topic., dicitur, de duobus malis minus est eligendum, &, 3 ethic., electio est bonorum, renuere autem malorum. Cum igitur, in eligendo mortem pro patria, pro amicis, pro vitio euitando, maxima virtus acquiratur, aliisque multum proffit, cum naturaliter homines huiusmodi actum laudent, nihilque pretiosius & felicius ipsa virtute, ideo hoc maxime eligendum est. At, scelus perpetrando, communitati maxime nocet, quare & sibi, cum ipse pars communitatis sit, vitiumque incurrit, quo nihil infelicius, cum desinat esse homo, vt Plato pluribus locis, in de republica, dicit. ideoque hoc habet rationem fugibilis. Ad adeptionem etiam illius virtutis sequitur felicitas, vel magna pars felicitatis, etsi parum duratura. At, ad peccatum illud sequitur miseria. Nam, teste Platone, vitium miseria est, & tandem mors, cum, propter commissum scelus, non sequatur immortalitas, nisi forte secundum infamiam & vituperium. sed manifestum est, minus malum esse primum, quam secundum, neque, magnum tempus viuere cum infamia, est præponendum viuere tempore paruo cum laude, sicut vita hominis, quantuncumque breuis, est præponenda vitæ bestię, quantuncumque diurnæ. Nam Aristoteles, 1 ethic., dicit, vitam longuam non præferendam esse vitæ bre-

ui, nisi cetera sunt paria, neque per se in tali
 casu mors eligitur, cum nihil sit, verum a-
 ctus studiosus, licet ad eum sequatur mors,
 sicut, non committendo vitium, non renu-
 itur vita, cum in se sit bona, sed vitium re-
 nuitur, ad cuius perpetrationem sequitur
 vita. Quod vero dicitur de dicto in Phædo-
 ne, Plato, in de republica, & Critone, ponit,
 quod, sicut vita cum infirmitate incurabili
 est renuenda, immo, e viuis auferenda, sic
 anima cum peccato extirpanda est, anima-
 que, si æterno viueret in peccato, summa
 miseria est, quandoquidem ipsi animæ nihil
 deterius est ipso vitio, verum illud dixit
 Plato, quantum ad id, quod de facto contin-
 geret. Si enim homines non sperarent meli-
 orem vitam post mortem, iniquissimo ani-
 mo sine dubio eam tolerarent, quia igno-
 rant excellentiam virtutis & ignobilitatem
 vitii. Soli enim Philosophi & studiosi, vt di-
 cit Plato, in de republica, & Aristoteles, 6
 ethic., sciunt, quantam delectationem ge-
 nerent virtutes, & quantam miseriam igno-
 rantia & vitia, immo, Socrates, in Apologia,
 quam Plato scripsit, dicit, siue animus mor-
 talis sit, siue immortalis, nihilo minus con-
 temnenda est mors, neque aliquo pacto de-
 clinandum est a virtute, quicquid accidat
 post mortem. eodem quoque modo, existi-
 mo, interpretanda esse dicta D. Thomæ su-
 per Symbolo Apostolorum, non, quod sce-
 lera sint potius committenda, quam mors
 subeunda, si anima esset mortalis (illud
 nam-

namque neque sapienter, neque theologicè dici, cenſeo) ſed, quod homines, non cognoſcentes excellentiam virtutis & foeditatem vitii, omne ſcelus perpetrarent, priuſquam mori. quare, ad refrenandum diras hominum cupiditates, data eſt ſpes præmii & timor punitionis. quod etiam, ſuppoſita animorum mortalitate, in aliquo caſu ſubeunda ſit mors, manifeſtant multæ operationes beſtiarum, in quibus, non eſt dubium, animas mortales eſſe, atque inſtinctu naturæ duci. refert namque Ariſtoteles, 6 de hiſt. cap. 30, quod Virgilius noſter, 4 Georg., commemorat, apes, pro ſui ducis tutela & reipublicæ, morti ſe exponere, ſcribitque ibidem, matrem pro vxore tuenda mortem ſubire, refertque, eodem lib. 9 de hiſt. c. 37, camelum, morſu defixo, camelarium interemiſſe, quod ipſum dolo cum matre coire compuliſſet, equumque, eodem modo deceptum, idem ſcelus perpetrare, at, vbi rem cognouit, ſe præcipitem interemiſſe. hæc autem cum natura ſiant, ſecundum rationem facta ſunt, quandoquidem, ex Themiffii & Auerrois ſententia, natura dirigitur ab intelligentia non errante, non ergo & in homine hoc eſt contra rationem.

Ad tertium, cum inferebatur, aut Deum non eſſe vniuerſorum gubernatorem, aut iniquum, huic dicitur, neutrum ſequi, diciturque, nullum malum eſſe eſſentialiter impunitum, neque bonum eſſentialiter irremuneratum eſſe. Pro quo ſciendum eſt,
quod

quod præmium & poena duplex est, quoddam
essentiale & inseparabile, quoddam
vero accidentale & separabile. præmium
essentiale virtutis est ipsamet virtus, quæ ho-
minem felicem facit. Nihil enim maius na-
tura humana habere potest ipsa virtute,
quandoquidem ipsa sola hominem secu-
rum facit & remotum ab omni perturbati-
one. Omnia namque in studioso conso-
nant, nihil timens, nihil sperans, sed in pro-
speris & aduersis vniformiter se habens, si-
cut dicitur in fine 1 Ethic., & Plato, in Crito-
ne, dixit, viro bono, neque viuo, neque de-
functo, potest aliquod malum contingere.
Ad oppositum modo de vitio. poena nam-
que vitiosi est ipsum vitium. quo nihil mi-
ferius, nihil infelicius, esse potest. quod au-
tem perversa sit vita vitiosi & maxime fugi-
enda, manifestat Aristoteles, 7 ethic., vbi
ostendit, quod vitioso omnia dissonant, ne-
mini fidus, neque vigilans, neque dormiens,
quiescit, diris corporis & animi cruciatibus
angustiatur vita infelicissima, adeo, quod
nullus sapiens, quantumcunq; egenus, cor-
pore infirmus, a bonis fortunæ destitutus,
eligeret vitam tyranni, vel alicuius poten-
tis vitiosi, malletque sapiens in sua dispo-
sitione permanere. itaque omnis virtuosus
virtute sua & felicitate præmiatur. Quare
Aristoteles, 30 particula problematum,
problemate 10, quo quærit, cur in certami-
nibus apponuntur præmia, at non in virtu-
tibus & scientiis? dicit, hoc ideo contingere,

re, quoniam virtus ipsa est sibi præmium. Nam, cum præmium debeat esse præstantius certamine, nihilque prudentia potest esse præstantius, sibi ipsi præmium est. At contrarium de vitio contingit, ideo nullus vitiosus impunitus relinquitur, quandoquidem vitium ipsum sibi vitioso sit pœna, præmium autem, vel pœna, accidentales sunt, quæ separari possunt, vt aurum, vel damna, qualiacunque sint, & sic non omne bonum remuneratum est, & omne malum punitum, neque hoc inconuenit, cum accidentalia sunt. Scire tamen oportet hic duo, primum, quod accidentale præmium longe minus est pœna essentiali. Pœna namque accidentalis est pœna damni, essentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longe minor est pœna essentiali. Pœna namque accidentalis est pœna damni, essentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longe deterior est pœna damni. quare nihil refert, si quandoque essentialia relinquatur, dummodo essentialia remaneat. Secundo adhuc sciendum, quod, quando bonum accidentaliter præmiatur, bonum essentialia videtur diminui, neque remanet in sua perfectione, exempli causa, aliquis virtuose operatur sine spe præmii, alter vero cum spe præmii, actus secundi non ita virtuosus habetur, sicut primi, quare magis essentialiter præmiatur eo, qui non accidentaliter præmiatur eo, qui accidentaliter præmiatur. eodem quoque modo, qui vitiose operatur, & accidentaliter

ter
acc
pæ
cum
nu
liter
cid
hoc
eni
Phi
vos
næ
tuti
aut
acc
fen

re t
om
esse
fit,
ma
pia
est
se e
dec
to,
Ch
om
dec
ior
op
po

ter punitur, minus videtur puniri eo, qui accidentaliter non punitur. Nam pœna culpæ maior & deterior est pœna damni, & cum pœna damni adiungitur culpæ, diminuit culpam, quare non punitus accidentaliter, magis punitur essentialiter eo, qui accidentaliter punitur. Testatur etiam super hoc, quod scribit Laërtius de Aristotele. cum enim interrogaretur Aristoteles, quid ex Philosophia acquisiisset, respondit, quod vos spe præmiorum facitis, & timore pœnæ fugitis, ego ex amore & nobilitate virtutis facio, & ex vitii vituperio fugio. cur autem aliqui præmiantur, vel puniuntur, accidentaliter, aliqui vero non, non est præsentis propositi.

Ad quartum, in quo dicebatur, quod fere totum vniuersum esset deceptum, cum omnes leges ponant, animam immortalem esse. Ad quod dicitur, quod si totum nihil sit, quam suæ partes, veluti multi existimant, cum nullus sit homo, qui non decipiatur, vt dicit Plato, in de Republica, non est peccatum, illud concedere, immo, necesse est, concedere, aut, quod totus mundus decipitur, aut, saltem maior pars. supposito, quod sint tantum tres leges, scilicet Christi, Moyfis, & Mahumethi. Aut igitur omnes sunt falsæ, & sic totus mundus est deceptus, aut saltem duæ earum, & sic maior pars est decepta. veruntamen, scire, oportet, quod, vt dicunt Plato & Aristoteles, politicus est medicus animorum, propo-

tumque politici est, facere hominem magis studiosum, quam scientem, modo, secundum diuersitatem hominum, diuersis ingeniiis incedendum est ad hunc finem consequendum. Aliqui enim sunt homines ingenui, & bene institutæ naturæ, adeo, quod ad virtutem inducuntur ex sola virtutis nobilitate, & a vitio retrahuntur ex sola eius fœditate, & hi optime dispositi sunt, licet perpauci sunt. Aliqui vero sunt minus bene dispositi, & hi, præter nobilitatem virtutis, & fœditatem vitii, ex præmiis, laudibus & honoribus, ex pœnis, vituperiis & infamia, studiose operantur, & vitia fugiunt, & hi in secundo gradu sunt. Aliqui vero, propter spem alicuius boni, & timorem pœnæ corporalis, studiosi efficiuntur. quarè, vt talem virtutem consequantur, statuunt politici vel aurum, vel dignitatem, vel aliquid tale, vt vitia vero fugiant, statuunt vel in pecunia, vel in honore, vel in corpore, seu mutilando membrum, seu occidendo, puniri. quidam vero, ex ferocitate & peruersitate naturæ, nullo horum mouentur, vt quotidiana docet experientia, ideo posuerunt virtuosus in alia vita præmia æterna, vitiosis vero æterna damna, quæ maxime terrent, maiorque pars hominum, si bonum operatur, magis ex metu æterni damni, quam spe æterni boni, operatur bonum, cum damna sint magis nobis cognita, quam illa bona æterna, & quoniam hoc vltimum ingenium omnibus hominibus

bus

bus potest prodesse, cuiuscunque gradus sint, respiciens legislator pronitatem viarum ad malum, intendens communi bono, sanxit, animam esse immortalem, non curans de veritate, sed tantum de probitate, ut inducat homines ad virtutem, neque accusandus est politicus, sicut namque medicus multa fingit, ut ægro sanitatem restituat, sic Politicus Apologos format, ut ciues rectificet, verum in his Apologis, ut dicit Auerroes, in prologo 3 Phys. proprie neque est veritas, neque falsitas. sic etiam nutrices inducunt alumnos suos ad ea, quæ pueris prodesse cognoscunt. quod si vir sanus esset, vel compos mentis, talibus figmentis neque medicus, neque nutrix, indigerent. quapropter, si omnes homines essent in illo primo gradu enumerato, stante etiam animorum mortalitate, studiosi fierent, sed, quasi nulli sunt illius dispositionis, quare, aliis ingeniis incedere, necesse fuit, neque hoc inconuenit, cum humana natura fere tota sit immersa materiæ, parumque intellectus participet, vnde magis distat homo ab intelligentiis, quam æger a sano, puer a viro, insipiens a sapiente. non itaque mirum est, si talibus vtatur politicus.

In quinto autem principali duo tangebantur, vnum de his, quæ visa sunt in sepulcris, alterum vero de somniis. Ad horum igitur primum dicitur primo, quod multa inter historias connumerantur, quæ tamen meræ fabulæ sunt. Dicitur secundo, quod

in locis sepulcrorum, vt in pluribus, aer est valde crassus, tum ex euaporatione cadauerum, tum ex frigiditate lapidum, ex multisque aliis, quæ aeris spissitudinem inducunt. verum, vt, 3 meteor., cap. de Iride, dicitur, talis aer faciliter recipit idola rerum circumstantium, sicut speculum recipit figuras. quare visa in aere sic disposito a rudibus hominibus existimantur esse res, quæ ibi videntur, sicut pueri, aspicientes in speculo, vel in aqua, credunt, ea, quæ in eis videntur, vere esse ibi. Refert namque Aristoteles de quodam debilis visus, aspiciente in nocte suam vmbra, ipsum existimasse, esse virum, insequentem ipsum. quo fit, vt rudes homines, propter tale accidens, existiment, illa esse animas defunctorum. Adiuuat etiam ad hæc imaginatio & vniuersalis fama. quare, vt refert Aristoteles, in secundo capite de somno & vigilia, multa ab existentibus in timore & aliis passionibus, esto, quod vigilent, existimantur videri quæ tamen non sunt, sicut contingit ægrotantibus. Tertio dicitur hoc multoties contingere, propter illusiones & dolos malorum Sacerdotum, vt legitur Danielis vltimo de Idolo Bel. multi enim Sacerdotes & Templorum custodes quatuor virtutes cardinales commutauerunt in ambitionem, auaritiam, gulam, & luxuriam, & ad hæc vitia omnia alia consequuntur. quare, vt optatis perfruantur, his fraudibus & fictionibus vtuntur, sicut, tempestate nostra aliquando

con-

contigisse, scimus. Quarto dicitur, quod
 multæ Græcorum & Romanorum histo-
 riæ mirabilia referant. in ortu namque
 & occasu virorum, memoria dignorum,
 portenta apparuisse, certissimum est. Sue-
 tonius enim Tranquillus, in libro de duo-
 cim Cæsaribus, magna signa, & per aues, &
 Deorum responsa, & multa alia, narrat.
 non minus Plutarchus, in libro de vitis illu-
 strium virorum, Virgilius quoque noster,
 in fine Georg. hæc cecinit,

*Tempore quanquam illo tellus quoque &
 equora ponti,
 Obscenique canes, importunæque volucres,
 Signa dabant. quoties, Cyclopum efferbere
 in agros,
 Vidimus, undantem, ruptis fornacibus,
 Aetnam.*

*Flammarumque globos, liquefactaque volue-
 re saxa?*

*Armorum sonitum toto Germania celo
 Audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
 Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
 Ingens, & simulacra, modis pallentia miris,
 Visa sub obscurum noctis, pecudesque locute.
 Infandum, sistunt amnes, terræque debiscunt,
 Et mæstum illacrymat templis ebur, æraque
 sudant.*

Non minus multa Lucanus commemorat.
 Machabæorum quoque secundo, cap. 5, sic
 scribitur. Eodem tempore Antiochus se-
 cundam profectioem parauit in Ægy-
 ptum, contigit autem, per vniuersalem Hi-

ierosolymorum ciuitatem, videri, diebus
 quadraginta, per aëra equites discurrentes,
 auratas stolas habentes, & hastas, quasi co-
 hortas armatas, & cursus equorum, per or-
 dinem digestos, & congressiones fieri com-
 minus, & scutorum motus, & galeatorum
 multitudinem, gladiis districtis, & telorum
 iactus, & aureorum armorum splendorem,
 omnisque generis loricarum. quapropter
 omnes rogabant, in bonum monstra con-
 uerti. Quare priores responsiones plene
 euacuare non videntur, talia autem negare,
 videtur esse magnæ pertinaciæ, & impu-
 dentiæ, quapropter aliter dicendum est.
 Concesso igitur, quod non sint fictiones,
 aut illusiones, aut nostræ imaginationes,
 dicendum est, quod Christiani, & quasi vni-
 uersaliter omnes leges, & Plato, & Auicen-
 na, & multi alii, ponunt, hæc fieri vel a Deo,
 vel per suos ministros, quos Angelos appel-
 lamus, si boni sint, si mali, dæmones. verum
 est, quod aliqua differentia est inter eos, de
 qua nunc non est cura, isti que simpliciter
 concedunt, animam humanam esse immor-
 talem, & multiplicatam, vt satis notum est,
 verum hoc manifeste repugnat dictis Ari-
 stotelis, cum nulla sit immaterialis substan-
 tia, quæ orbem non moueat. namque, 12
 metaph., secundum numerum orbium po-
 nit numerum intelligentiarum, neque est
 aliquis effectus hic inferior, qui non redu-
 catur secundum eum in primum motum,
 vt patet § phys. & 1 meteor. Amplius, quia
 eui-

euidenti ratione naturali hoc, videre meo,
 monstrari non potest, quare non stabimus
 infra limites naturales, quod tamen polli-
 citi sumus a principio. ideo Alexander A-
 phrodisæus, vt refert D. Thomas, in quæsti-
 one disputata de miraculis, art. 3 & 10, in
 corpore quæstionis dixit, hæc prouenire a
 substantiis separatis, mediantibus corpori-
 bus cœlestibus. secundum virtutes stella-
 rum, secundum coniunctiones & opposi-
 tiones earum, & vere, si istis effectus con-
 ceduntur, secundum Peripateticos, aliter
 dici non potest, cum mundus totus hic in-
 ferior illi superiori sit contiguus, vt inde
 omnis virtus gubernetur, sicut dicitur in
 principio meteororum, illud quoque non
 irrationabiliter videtur dictum. Etenim
 Alexander tenet, Deum & intelligentiam
 habere prouidentiam de istis inferioribus,
 quemadmodum ex eius sententia notat D.
 Thomas, in expositione 56, tex. 2 de cœlo.
 Et hoc expresse Alexander ipse confitetur,
 in libro de fato. quare pro temporum & lo-
 corum conditionibus istis inferioribus
 prouidet, & de regibus, & Prophetis, atque
 de aliis euentibus. Quod igitur talia appa-
 ruerunt aliquando, vt dictum est libro Ma-
 chabæorum, designabat, bella futura, sicut
 exitus denotauit, licet fortassis & illa eui-
 tari, secundum Alexandrum, poterant, cum
 ponat, in libro de fato, voluntatem libe-
 ram, neque mirandum est, si talia a corpo-
 ribus cœlestibus figurari possunt, cum ani-

mata sint nobilissima anima, quæque omnia inferiora generent & gubernent. Consimile dicatur de his, quæ Titus Liuius, Suetonius, Virgilius, Plutarchus & Lucretius, referunt. Nam, si præcedunt signa veris, ætatis, & aliorum temporum, vt manifestum est, quanto magis illæ intelligentiæ debent esse sollicitæ de natura humana, quod quidem clarissimum est videre. non enim memini, me legisse vitam alicuius viri in quacunque re, nisi in ortu & occasu multa præcesserint, immo, in multis suis actibus, quodque Platonici genium, siue dæmonem, familiarem appellant, apud Peripateticos est eius genitura, quia talis natus est cum tali constellatione, ille vero cum alia, si sine illa multiplicatione dæmonum & geniorum saluare possumus, superuacuum videtur illa ponere, cum hoc, quod illa etiam rationi non consonant. corpora ergo cœlestia, secundum suas virtutes, hæc miranda producant, pro mortalium vtilitate, & maxime hominum, cum Diuinitatis humana natura sit particeps. refert enim Aristoteles, 3 de hist. cap. 10, quod in Lemno, insula, ex capri mammis, quas geminas iuxta genitale gerebat, tantum lactis emulserunt, vt colostræ inde conficerent, cumque dominus pecoris oraculum consulere, responsum habuisse, amplius incrementum peculii futurum, quod sic fore, compertum est. Si itaque de pecoribus portenta dant, quanto magis de hominibus. verum

D.

D. Thomas pluribus subtilibus rationibus hanc opinionem impugnat. Primo, quia hæc inordinate fiunt, quæ vero a natura fiunt, 2 & 8 phys, ordinate fiunt. Secundo, quia aliqui fiunt effectus in huiusmodi apparitionibus, qui non possunt reduci in corpus cœleste, vt locutiones, & præfertim futurorum, cum ista non possunt fieri, nisi ab habente intellectum, talia autem multoties sunt inanimata, aut intellectu carentia, vt, quod bestia loquatur, vel, in aere voces humanæ sentiantur, vel, aliquid tale. Tertio, quia quædam fiunt, quæ virtute corporum cœlestium fieri non possunt, vt, quod virgæ in serpentes vertuntur. quare nulla videtur responsio. verum mihi hæc conclusionem probare non videntur. Ad primum namque dicitur, quod immo talia ordinate fiunt, & quoad tempora, & quoad loca, & per causas determinatas, quia multi Astrologi sciunt ista prædicere. Et de prodigiis futuris, de statuum mutationibus, & in locis determinatis, sicut visum est multoties, quod autem nobis videantur indeterminata, hoc ex nostra ignorantia provenit. De secundo, tam ad Thoma magnificato, nolo dicere, quod miror, sed, quod ego non recte intelligo. huiusmodi enim effectus & locutiones secundum ipsum fiunt ab intelligentiis quandoque bonis, quandoque malis, & permissione diuina, quandoque ab animabus humanis, iam a corpore separatis, verum omnia talia non

sunt tunc formæ illorum corporum, siue animatorum, quæ sentiuntur sic loqui, sunt ergo tantum motores. quare igitur intelligentiæ mouentes corpora cœlestia hoc facere non possunt, cum suis instrumentis, quæ tot ac tanta, faciunt psittacos, picas, coruos, merulas, &c. loqui, non video, cur tam aperte ipse hæc negat, præsertim, quoniam, secundum ipsum, quæst. 51 primæ part. summæ, ponit, Angelum, siue alium, sonum facere per corpus aereum condensatum & figuratum, modo corpora cœlestia per suas virtutes & coniunctiones stellarum hæc & multo maiora faciunt, quia & animalia faciunt, & stupenda, vt patet in lapidibus & herbis, quare & hæc, & confirmatur, quoniam Conciliator, in expositione 26 problematis vndecimæ particula, problema est, cur aliqui, cum statim nascuntur, loquuntur, dicit, Haly Eberangel de natiuitatibus hæc scribit. rex noster vocauit nos, eo, quod vna ex mulieribus suis peperit filium, & fuit ascendens 8 graduum libræ, terminus Mercurii, & in ipso fuerunt Iupiter, Venus, Mars, & Mercurius, & conuenit illic vna societas Astrologorum, quorum quilibet dixit suam opinionem, & ego tacui, tunc rex dixit mihi, quid habes, cur non loqueris? Cui respondi, date mihi terminum trium dierum, quia, si filius vester transferit tertium diem, erit de eo miraculum magnum, & cum natus compleuit 24 horas, incepit loqui, & facere signa cum

manu, & rex multum expauescit, vnde &
 ego dixi, possibile est, quod dicat aliquam
 Prophetiam. & aliquod miraculum, & tunc
 cum rege fuimus ad puerum, & dixit puer,
 Ego sum natus infortunatus, & natus sum
 ad indicandam amissionem regni Agedeir,
 & destructionem gentis Almanni, hic sta-
 tim cecidit & mortuus est, & compertum
 est, vt dixit, modo iste puer vel locutus est
 per spiritum, vel ex se. non primum, quia
 Haly per Astrologiam nesciuisset prædicere,
 quæ dixit, ergo ex se, id est, ab intrinseco,
 & non per cognitionem, quam habuit ab
 aliquo homine. Ergo ex virtute intelligen-
 tiarum, & corporum cœlestium. quare & in
 aliis sic potest contineri. Quod si dicatur,
 omnis doctrina, vel disciplina, sit ex præ-
 existente cognitione, huic dicitur, quod ista
 non est doctrina, vel disciplina, neque co-
 gnitio proprie. Cuius signum esse potest,
 quod isti vates, cum sunt extra furorem, ni-
 hil recordantur, immo, negant, se illa di-
 xisse, sed ab impetu cœlesti mouentur. quare
 Plato, in Menone, & in plerisque aliis locis
 dicit, vates quam plurima vera nuntiant,
 nihil tamen eorum, quæ loquuntur, intelli-
 gunt, & lib. 30 problematum, problemate 1,
 Sibyllæ, & Bacchæ, & omnes, qui diuino spi-
 raculo instigari creduntur, impetu indu-
 cuntur. Conciliatorque ibi in expositione
 dicit, Ego audiui a fideli medico, quod mu-
 lier quædam illiterata, dum esset melancho-
 lica, Latinum loquebatur congruum, qua
 sa.

sanata, euanuit, quod esse non videtur, nisi ex dispositione corporis cum motu astrorum. Ad tertium vero dicitur, quod Peripatetici dicerent, illas esse illusiones, sicut multi faciunt per alterationem, aut mediū, aut oculi, aut, si fuit verum, non sumus in terminis, quia secludimus miracula. Quod autem vltius adiungebatur de somniis, nos illa maiora concedimus. Auerroes enim, qui non ponit, animas multiplicari, in capite de diuinatione somniorum, illud abunde concedit, & Galenus, qui animam putauit mortalem, immo, multa in medicina habita sunt per somnia, verum hæc non arguunt animam immortalem simpliciter, sed, Deos curare inferiora, quare & per signa in vigilia, & per somnia, multa docent & prouident rebus humanis, sicut abunde ibi dicit Auerroes. quod autem dicitur de illis Arcadibus, non est mirum, cum Plato, s de repub., dicat, delinquentium in peregrinos Deus est vltor, quod autem de Pamphilo adducitur, ille Apologus est, ad retrahendum ciues. Cur autem aliqui relinquuntur impuniti, vel remunerati, aliqui vero e contrario, non est præsentis considerationis, & multa pulchra & difficilia ibi tangit Commentator, quæ non sunt pro nostra intentione.

Ad sextum vero, de Dæmoniacis, potest per hæc, quæ dicta sunt, responsio patere. Nam omnes tales, aut atra bili vexantur, aut extasim patiuntur, aut morti proximi,
alie-

alienique ab humanis cogitationibus, quo fit, vt quasi inanimati & irrationabiles fiant, propter quod motus cœlestes recipere possunt, magisque aguntur & ducuntur ab impetu lymphatico, quam agant, vel ducant. Cuius euidentissimum signum est, quoniam, vt dicit Plato, & Aristoteles consentit, non intelligunt, quæ dicunt, verum, veluti bestix, ab alio mouentur. vnde in prouerbio est, pueros & stultos prophetificare, at sapientes & sui compotes ab huiusmodi alienos esse, neque de hoc aliquis mirari debet, quandoquidem Aristoteles, 9 de hist. cap. 31, sic scribit, tempore, quo apud Pharsala hospites Mediæ periire, corui locis Athenarum Peloponnesique defuerunt, quasi sensum haberent aliquem, quo inter se rerum euenta significarent & mouerentur. Si enim corui talia futura ex cœlo senserunt, cur non & homines, parum a coruis distantes, cum minime habeant de intellectu. consideret igitur, sic obiiiciens, bestias, a quibus & augures sumunt sua præfagia. quod vero augurandi ars non sit penitus vana, Græcorum & Romanorum declarant historiæ, instituitque Plato, lib. de legibus, in ciuitate, recte ordinata, augurandi artem non esse prætermittendam. Aristoteles quoque 1, de hist. cap. 16 & 9 eiusdem, cap. 1, nonnulla commemorat de arte augurandi. Quod si aues, multa que ratione carentia, indicare possunt, ex cœlestium impressione cur non & homines, illis similes, quod etiam

iam

iam firmatur, quoniam aliter Astrologi tam certe iudicare non possent, sicuti visum est, nisi virtutes cœlestes in hæc inferiora imprimerent, quod si aliquando mentiri videntur, hoc est, quoniam vel imperiti sunt, vel non recte genituram acceperunt, vel ex libero arbitrio, dominante cœlestibus, illud contingit.

Ad septimum vero dicitur, quod minime Aristoteles sensit, animam post mortem remanere, verum oppositum, & ad illud, 1 Ethic., satis patet, cum dicat, neque prodesse, neque nocere, eis, cum nihil sint, sed tantum existimationi, quæ de eis habetur. quale esse Homerus in mente habet, tale esse enim & mortui habent. Ad illud, 2 œconom., dicitur, quod vel a Diis mulieres illæ meritæ sunt in vita (non enim ibi dicitur post mortem) vel, si post mortem intelligitur hoc, quantum ad existimationem, quæ habetur de eis, vel, ut inducat alias mulieres ad consimilia opera.

Ad octauum vero & vltimum, in quo dicebatur, viros impuros & flagitiosos, suorumque scelerum conscios, asserere animas mortales, & sanctos iustos, immortales, ad hoc dicitur, quod neque vniuersaliter viri impuri ponunt mortalitatem, neque vniuersaliter temperati immortalitatem. Nam manifeste videmus, multos prauos homines credere, verum ex passionibus seduci, multos etiam viros sanctos & iustos, scimus, mortalitatem animarum posuisse.

Plato

Plato namque, 1 de repub., dicit, Simonidem, Poetam, virum diuinum & optimum fuisse, qui tamen eam mortalem asseuerat. Homerus quoque, vt Aristoteles, 2 de anima, refert, existimauit, sensum ab intellectu non differre, quæ autem fuerit Homeri dignitas, quis ignorat? Hippocr. quoque & Galenus, viri doctissimi & optimi, huius perhibentur opinionis, Alexander Aphrodis., magnus Alfarabius, Abubacher, Auenpace, ex nostratibus quoque Plinius Secundus, Seneca, innumerique alii, hoc sensere. Seneca namque, lib. 7 Epistolarum ad Lucilium, epist. 54, quæ incipit, Longum mihi comitatum dederat mala valetudo, manifestiusque in de consolatione ad Martiriam, affirmat, ipsam esse mortalem, multosque alios studiosos & viros doctissimos, connumerat, eiusdem opinionis fuisse, & hoc ideo, quoniam, solam virtutem, existimauerunt, esse felicitatem, vitium vero miseriam, ceteraque alia bona neglexerunt, nisi, quantum virtuti deseruiunt, quæque virtuti obstant, a seipsis eiecerunt, existimandumque est, multos viros sensisse animam mortalem, qui tamen scripserunt, ipsam esse immortalem, sed hoc fecisse ex pronitate virorum ad malum, qui parum, aut nihil, habent de intellectu, bonaque animi non cognoscentes, nec amantes, tantum corporalibus incumbunt. Quare huiusmodi ingenijs necesse est, eos sanare, sicut & medicus ad ægrum, & nutrix ad puerum,

rum, ratione carentem, se habent. per hæc
 ut puto, & alia, solui possunt. nam, quod
 communiter dicitur, si anima est mortalis,
 homo deberet totum se tradere voluptati-
 bus corporalibus, omnia mala committere,
 ad sui vtilitatem, vanumque esset, Deum
 colere, diuina honorare, preces ad Deum
 fundere, sacrificia facere, ceteraque huius
 generis, satis responsio patet, per ea, quæ
 dicta sunt. nam, cum naturaliter felicitas
 appetatur, & miseria fugiatur, & per dicta
 felicitas consistat in actu virtuoso, miseria
 vero in actu vitioso, cum, ex tota mente De-
 um colere, diuina honorare, fundere ad
 Deum preces, sacrificare, sint actus maxime
 virtuosi, ideo debemus totis viribus inniti
 ad acquisitionem istorum, e contra vero
 furta, rapinæ, homicidia, sunt vitia, quæ fa-
 ciunt transire hominem in bestiam, ideo ab
 iis abstinere debemus, & animadvertas,
 quod studiose operans, & non expectans
 præmium aliud a virtute, longe virtuosius
 & magis ingenue videtur operari, quam
 ille, qui ultra virtutem præmium aliquod
 expectat, quique fugit vitium ob turpitu-
 dinem vitii, non ob formidinem pœnæ de-
 bitæ pro vitio, magis laudandus videtur,
 quam, qui euitat vitium propter timorem
 pœnæ, iuxta illud,

Oderunt peccare boni, virtutis amore,

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Quare perfectius asserentes animam mor-
 talem, melius videntur saluare rationem

vir-

virtutis, quam, asserentes ipsam immortalem. spes namque præmii, & pœnæ timor, videntur feruilitatem quandam importare, quæ rationi virtutis contrariatur.

Pro complemento huius opinionis, sciendum est, quod, quemadmodum docet Aristoteles, in libris de gener. anim., natura gradatim procedit & ordinate, ita, quod non coniungit immediate extremum extremo, sed extremum medio. videmus enim inter herbas & arbores mediare virgulta, inter vegetabilia & animalia esse animata immobilia, vt ostrea, & cetera eius generis, & sic vltcrius ascendendo, quod & beatus Dionysius, cap 7 de diuinis nominibus, insinuat, cum dicit, quod diuina sapientia coniungit fines superiorum principiis inferiorum, homo autem, vt dictum est, perfectissimum est animalium. quare, cum inter materialia anima humana primum obtineat locum, coniungetur ergo cum immaterialibus, mediaque est inter materialia & immaterialia, medium vero, comparatum extremis, dicitur alterum extremorum, quare, immaterialibus comparata, potest dici materialis, &, respectu materialium, immaterialis, neque tantum istas denominationes meretur, verum & de proprietatibus extremorum participat. nam viride, comparatum albo, non solum dicitur nigrum, verum & congregat visum, sicut & nigrum, licet non tam intense, quare & anima humana habet de proprietatibus intel-

ligen-

ligentiarum, & habet de proprietatibus omnium materialium. quo fit, vt, quando exercet opera, cum quibus conuenit cum intelligentiis, dicatur diuina & transmutari in Deo, quando vero exercet opera bestiarum, dicitur transmutari in bestias. nam ex malitia dicitur serpens, vel vulpes, ex crudelitate tigris, &c. nihil enim est in mundo, quod, ex aliqua proprietate, non possit conuenire ipsi homini. quapropter non immerito homo dictus est Microcosmus, seu paruus mundus. grande igitur miraculum quidam dixerunt esse hominem, cum totus mundus sit, & in vnquamque naturam vertibilis, cum sibi data est potestas sequi, quamcunque proprietatem rerum maluerit. Recte igitur apologisauerunt Antiqui, cum dixerunt, aliquos homines esse factos Deos, aliquos leones, aliquos lupos, aliquos aquilas, aliquos pisces, aliquos plantas, aliquos saxa, &c. cum aliqui homines infecuti sunt intellectum, aliqui sensum, aliqui vires vegetatiuæ, &c. Quicunque ergo præponunt voluptates corporales virtutibus moralibus, siue intellectiuis, magis faciunt bestiam, quam Deum, qui diuitias, magis aurum. quare illi bestię, isti insensati, appellandi sunt. non igitur, existente anima mortali, virtutes sunt spernendæ, & voluptates prosequendæ, nisi malit aliquis esse bestia, quam homo, & insensatus, quam sensatus, seu cognoscens. Scire tamen, oportet, quod, quantumcunque homo sic de
mate-

materiali & immateriali participet, tamen proprie dicitur immateriali participare, quia multum deficit ab immaterialitate, sed non proprie dicitur brutis & vegetabilibus participare, verum ea continere. nam infra immaterialia est, & supra materialia, quapropter non potest ad perfectionem immaterialium deuenire. vnde neque dii appellati sunt, sed diui, vel diuini, verum nedum potest æquare se homo bestię, immo, bestiam superare. nam quidam homines longe crudeliores quacunq; bestia existunt, dicente Aristotele, 7 ethic. Malus homo decies millies peior est bestia, & sicut dictum est de crudelitate, ita dicatur de reliquis vitiis. Cum itaque tam scædum sit vitium, tam iniqua sit hominis vitiosi vita, e contra vero de virtute, quis igitur, existente etiam anima mortali, magis eligeret vitium, quam virtutem, nisi mallet esse bestia, seu deterior bestia, quam homo, quare &c.

In quo ponitur vltima conclusio, in hac materia, quæ, sententia mea, videtur indubie suslinenda.

CAPVT XV.

His itaque sic se habentibus, mihi, saluâ saniori sententia, in hac materia dicendum videtur, quod quæstio de immortalitate animæ est neutrum problema, sicut etiam de mundi æternitate. mihi namque videtur, quod nullæ rationes naturales adduci possunt, cogentes, animam esse immortalem,

talem, minusque probantes, animam esse
 mortalem, sicut quam plures Doctores, te-
 nentes eam immortalem, declarant. Quare
 nolui ponere responsiones ad alteram par-
 tem, cum alii ponant, & præcipue D. Tho-
 mas, luculenter, copiose & grauitè. qua-
 propter dicemus, sicut Plato, 1 de Legibus,
 certificare de aliquo, cum multi ambigunt,
 solius est Dei. cum itaque tam illustres viri
 inter se ambigant, nisi per Deum, hoc certi-
 ficari posse, existimo, non videtur autem
 esse decens, neque expediens, hominem tali
 certitudine carere. si enim in hoc ambige-
 ret, incertas & sine fine aliquo actiones ha-
 beret, quandoquidem, sine ignoto, & quæ
 ad ipsum finem sunt, ignota esse, necesse est.
 vnde, si anima est immortalis, terrena despi-
 cienda sunt, & æterna prosequenda. At, si
 mortalis existat, contrarius modus prose-
 quendus est. quod si alia ab homine suos fi-
 nes determinatos habent, quanto magis
 homo ipse, cum homo perfectissimus mor-
 talium sit, solusque, vt Plato, in de Republi-
 ca, dicit, Deum colat & iustitiam. qua pro-
 pter dico, quod ante donum, vel aduen-
 rum, gratiæ, multifariam, per Prophetas &
 bona supernaturalia, hanc quæstionem De-
 us terminauit, vt manifeste per vetus Testa-
 mentum est videre, nouissime autem per
 Filium, quem constituit heredem vniuer-
 sorum, per quem fecit & secula, eam quæ-
 stionem dilucidauit, sicut scribit Aposto-
 lus, epist. ad Hebræos. Quod autem ille sit
 vere

vere Dei Filius, verus Deus, & verus homo, apertissime & sine dubio lumen Christiani nominis, D. Thomas, in primo contra Gentiles, cap. 6, declarat, quæ Ioannes Scotus, omnium, sententia mea, subtilissimus, virque in primis religiosissimus, ad numerum octonarium redigens, enumerat, in prologo libri sententiarum. etenim tam aperte illa octo illud declarant, vt, nisi mente priuatus, aut pertinax, negare possit. Cum igitur ille verus sit Deus, ipse solus vere est lux, per quam omnia videntur, vt Ioannis 1, ipseque etiam solus est veritas, per quam cetera vera sunt, vt Ioannis 14, Ego sum via, veritas, & vita. verum, cum ipse manifesta-uerit verbo, & opere, animam esse immortalem, verbo quidem, cum malis minatur ignem æternum, bonis vero vitam æternam promittit, dicit enim, Venite benedicti Patris mei, &c. & subsequitur, Ite maledicti in ignem æternum, &c. opere vero, cum tertia die resurrexit. verum, quanto lux distat a lucido, & veritas a vero, & quanto causa infinita est potior effectu finito, tanto efficacius hoc demonstrat immortalitatem animæ. quare, si quæ rationes probare videntur mortalitatem animæ, sunt falsæ & apparentes, cum prima lux, & prima veritas, ostendant oppositum, si quæ vero videntur probare eius immortalitatem, veræ quidem sunt & lucidæ, sed non lux & veritas, quare hæc sola via inconcussa & stabilis est, ceteræ vero sunt fluctuantes. Præ-
rea

rea omnis ars debet per propria & cōuenientia arti procedere, aliter peccat & inartificiose procedit, vt 1 post. & ethic. dicit Aristoteles. sed, animam esse immortalem, est articulus fidei, vt patet per symbolum Apostolorum & Athanasii. Ergo probari debet per propria fidei, medium autem, quo innitur fides, est reuelatio, & scriptura Canonica. tantum vere & proprie per hæc habet probati, ceteræ vero rationes sunt extraneæ, innitunturque medio, non probante, quod intenditur. non igitur mirum est, si philosophi inter se discordant de immortalitate animæ, cum argumentis, extraneis conclusioni & fallacibus, innitantur. At omnes Christicolæ concordēs, cum per propria & infallibilia procedunt, cum hæc non possint esse, nisi secundum vnum modum. Amplius, qui infirmus est, sanitatem procurat, nemo autem sibi ipsi sit medicus, quoniam & 3 polit., dicitur, in propriis nemo recte iudicat, cum in passionibus sit. quærat igitur alium, bonus autem debet esse peritus in arte, & bonorum morum, quoniam neque primum sine secundo, neque secundum sine primo, sufficiunt, sed, vt inquit Plato, veluti distemperantia in humoribus est ægritudo corporis, sic ignorantia est animi ægritudo. ignorans igitur, an anima sit mortalis, nec ne, scientem & bonum quærat, duo autem genera hominum profitentur hoc scire, scilicet infideles, & Christicolæ. multi vero infidelium viri doctissimi ex-

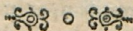
tite-

titerunt, at omnes fere maculatæ vitæ, vt
alia taceam, saltem inanis gloriæ, solumque
naturalia, quæ obscuram & infirmam co-
gnitionem faciunt, intellexerunt. At multi
Christicolæ, ni fallor, non minus illis in na-
turalibus cognouere, vt Paulus, Dionysius,
Basilus, Athanasius, Origenes, duo Grego-
rii, Nazianzenus & Nyssenus, Augustinus,
Hieronymus, Ambrosius, &c. preterquam,
quod naturalium cognitionem, diuinorum
etiam habuerunt, quia, vt ait Hieronymus,
hoc doctus Plato nesciuit, hoc eloquens
Demosthenes. verum, quis, nisi insanus, ma-
gis crederet infidelibus, sic dispositis, quam
Christicolis, tam bene dotatis, mihi que il-
lud firmam fidem facit, quod Augustinus,
mea sententiâ, nulli in doctrina secundus
(etenim minorem Platone & Aristotele non
existimo) Christiani nominis primo inimi-
cus, tam integerrimæ vitæ factus, in fine de
ciuitate Dei, scribit, tot se occulta fide vi-
disse miracula, quæ intemeratam, inuolab-
ilem & firmissimam, fidem ostendunt,
Greg. quoq; Papa, cuius in doctrina & san-
ctitate conferendus, tot & tanta in Dialogis
adducit, vt omnis profus ambiguitas re-
moueatur. quare indubie, ipsam immorta-
lem esse, asserendum est, verum non ea via
incedendum est, qua huius seculi sapientes
incesserunt, qui, cum sapientes se dixerunt,
stulti facti sunt. quisquis enim hac via pro-
cedet, vt existimo, semper incertus & vagus
fluctuabit. vnde credo, quod, quantumcun-
que

que Plato tot ac tanta egregie scripserit de animorum immortalitate, firmitatem tamen non habuisse, existimo, quod coniecturo ex fine Apologiæ. ibi enim viderur sub dubio relinquere. In Timæo etiam, cum de hoc sermonem habiturus esset, dixit, satis sibi esse, si, in re tam difficili, veri similia diceret. quare, omnia eius dicta conferendo, mihi videtur magis opinando, quam asserendo, loqui, conatusque eius est, ciues bonos facere, non autem doctos. verum, vt dicit D. Thomas, secunda secundæ, art. 3 quæst. 1, cum opinione falsa stat actus moralis. At, via fidelium incedentes, stabiles & inconcussi permanent, quod diuitiarum, honorum, voluptatum, & omnium mundanorum, contemptus declarat, & demum corona martyrii, quam ardentissime affectabant, affectatamque cum summa voluptate consequebantur.

Hæc itaque sunt, quæ mihi in hac materia dicenda videntur. Semper tamen & in hoc, & in aliis, subjiendo sedi Apostolicæ. Quare, &c.

Finis impositus est huic tractatui per me, Petrum, filium Ioannis Nicolai Pomponatii, de Mantua, die 24 mensis Septembris, Anno Christi 1516, Bononiæ, Anno 4 Pontificatus Leonis 10, ad laudem indiuiduæ Trinitatis, &c.

4

de

a-

e-

ur

n

-

a

-

n

s

,

3

-

s

,

1

-

-

n

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

39 28
39 25
AB 39276

ULB Halle

3

005 128 471

ALBESFELD

Inches

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

Centimetres

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

RI POMPONATII
 NTVANI
 RACTATVS
 DE
 ORTALITATE
 ANIMÆ.

M. D. XXXIV.